

การต่อสู้ของขบวนการเคลื่อนไหวคัดค้านโครงการ
ก่อสร้างท่าเทียบเรือผ่านวาทกรรมการพัฒนา ต.กลายเป็น
อ.ท่าศาลา จ.นครศรีธรรมราช*

กรองกาญจน์ การเนตร**
บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
สุรางค์รัตน์ จำเนียรพล***
สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

* บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนามนุษย์
และสังคม (สหสาขา) บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปีการศึกษา 2557 เรื่อง
“วาทกรรมของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม: ศึกษากรณีขบวนการคัดค้านโครงการ
ก่อสร้างท่าเทียบเรือ อำเภوتاศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช”

** ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนามนุษย์และสังคม (สหสาขา) บัณฑิตวิทยาลัย
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (Email: k.krongkan@gmail.com)

*** นักวิจัย สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (Email: jgawao@gmail.com)

บทคัดย่อ

บทความชิ้นนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อทำความเข้าใจการต่อสู้ทางวาทกรรมเรื่องการพัฒนาของขบวนการเคลื่อนไหวคัดค้านโครงการก่อสร้างท่าเทียบเรือ ตำบลกลาย อำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช การวิเคราะห์ที่ให้ความสำคัญกับการวิเคราะห์วาทกรรมและปฏิบัติการทางวาทกรรมที่ขบวนการเลือกใช้ในการต่อสู้ต่อรองในสนามวาทกรรมทั้งในระดับพื้นที่และระดับชาติ นอกจากการต่อสู้ผ่านโครงสร้างปกติแล้ว ขบวนการได้สร้างวาทกรรมและปฏิบัติการทางวาทกรรมลดทอนความชอบธรรมของโครงการ เริ่มต้นจากวาทกรรมว่าด้วยผลกระทบและการดำเนินงานที่ขาดหลักธรรมาภิบาล จากรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม สร้างวาทกรรมทะเลร้างขึ้นเพื่อเป้าหมายในการต่อสู้ ต่อมาวาทกรรมอ่าวทองคำก็ถูกสร้างขึ้นเพื่อเป็นคู่ตรงข้าม และวาทกรรมการปกป้องพื้นที่ผลิตอาหารได้ถูกเสนอในฐานะทางเลือกการพัฒนาพื้นที่ขบวนการ ในที่สุดแล้ว บริษัทเจ้าของโครงการได้ตัดสินใจยุติโครงการ ซึ่งจากการวิเคราะห์วาทกรรมก็แสดงให้เห็นว่าการต่อสู้ทางวาทกรรมของขบวนการนำไปสู่การระดมทรัพยากรพันธมิตรและความชอบธรรมของขบวนการได้มากขึ้น

คำสำคัญ: วาทกรรม ปฏิบัติการทางวาทกรรม ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม

The Contestation of Development Discourses
of the Anti-Port Project Movement in Tha Sa
La, Nakhon Si Thammarat Province

Krongkan Karanet^{*}

Graduate School, Chulalongkorn University

Surangrut Jumnianpol, Ph.D.^{**}

Social Research Institute, Chulalongkorn University

^{*} Master of Arts Program in Human and Social Development, Graduate School, Chulalongkorn University. (Email: k.krongkan@gmail.com)

^{**} Researcher, Social Research Institute, Chulalongkorn University (Email: jgawao@gmail.com)

Abstract

The paper aims to understand the contestation of development discourse of the anti-port project movement in Tha Sa La, Nakhon Si Thammarat. It focuses on discourse and discursive practice of the movement both in local and national fields. Apart from struggling via existing structural mechanism likes Ministry of Natural Resources and Environment, National Human Right Commission of Thailand, new structural opportunity likes Community-Health Impact Assessment, the movement also constructed the discourses and discursive practices to delegitimize the project. Started from the side-effect of the project and bad governance of the project owner, based on the environmental impact assessment report, the discourse of 'empty sea' was constructed and served as the target. After the Community-Health Impact Assessment finished, the discourse of 'golden bay' was constructed as a binary. Lastly, the discourse of 'protecting food production area' was presented as alternative development for the movement. Finally, the project was cancelled by the owner, although there was no strong evidence to prove the victory of the movement, the discourse analysis indicated that the contesting discourse of the movement led to mobilize more resources, alliances and legitimacy of the movement.

Keywords: discourse, discursive practice, social movement

บทนำ

ปรากฏการณ์ที่ประชาชนรวมกลุ่มเพื่อแสดงออกถึงความทุกข์ยากหรืออัดอั้นคับข้องใจไม่ใช่เรื่องใหม่ในสังคมไทย หากแต่เกิดขึ้นมานานและมีพัฒนาการของรูปแบบการแสดงออก และความสลับซับซ้อนของประเด็นปัญหาที่เพิ่มมากขึ้น ยกตัวอย่าง งานศึกษาการเคลื่อนไหวของชานาชาวไร๋ ในช่วงก่อนปี 2516 ด้วยวิธีเข้าร้องเรียนกับรัฐบาลต่อประเด็นปัญหาเฉพาะกลุ่ม ปัญหาเฉพาะหน้า เช่น ปัญหาหนี้สินและการไร้ที่ดินทำกิน เป็นต้น ยังไม่มีลักษณะการเคลื่อนไหวแบบขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมหรือการรวมกลุ่มเป็นองค์กรที่มีความต่อเนื่อง กระทั่งปี 2517 ชานาหลายพันคนมารวมชุมนุมเพื่อเจรจาท่องร้องกับรัฐบาลให้แก่ปัญหาความเดือดร้อน แม้จะเป็นการรวมกลุ่มที่เกิดขึ้นอย่างมีเป้าหมายและเงื่อนไขชัดเจน แต่ก็ยังไม่สามารถเรียกร้องให้เกิดการแก้ไขปัญหาอย่างตรงจุดได้ ในที่สุดชานาก็กได้รวมตัวกันและจัดตั้งองค์กร “สหพันธ์ชานาชาวไร๋แห่งประเทศไทย” ขึ้น เพื่อรักษาผลประโยชน์ แก้ไขปัญหาความเดือดร้อนและให้ความรู้เรื่องพระราชบัญญัติการเช่านา แก่ชานาชาวไร๋ เป็นองค์กรที่มีบทบาทในการเคลื่อนไหวของชานาชาวไร๋และการก่อตั้งองค์กรเคลื่อนไหวอื่นที่คล้ายกันในระยะต่อมา (กนกศักดิ์ แก้วเทพ, 2526)

พัฒนาการการเคลื่อนไหวภาคประชาชนและความสลับซับซ้อนของปัญหาไม่หยุดนิ่ง การเคลื่อนไหวระดับท้องถิ่นในรูปแบบการชุมนุมประท้วงและเดินขบวนเกิดขึ้นอย่างกว้างขวางในหลายพื้นที่ ประสานเป็นเครือข่ายชุมชนที่มีปัญหาาร่วมกัน เครือข่ายระดับภูมิภาค ตลอดจนการรวมข้ามกลุ่มคน ข้ามพื้นที่ (ประภาส ปิ่นตบแต่ง, 2540) เป็นขบวนการเคลื่อนไหวบนพื้นฐานประเด็นปัญหาที่มีร่วมกันโดยไม่ยึดอยู่กับผลประโยชน์เฉพาะกลุ่มอีกต่อไป ระยะหลังนี้

การเคลื่อนไหวภาคประชาชนมีประเด็นใหม่ๆ เกิดขึ้นมากมาย เช่น ประเด็นสิทธิต่างๆ เพศ วัฒนธรรม อัตลักษณ์ สุขภาพ เป็นต้น อย่างไรก็ตาม อดีตรัฐมนตรีว่าการกระทรวงสาธารณสุข ก็มีความสำคัญและเกี่ยวเนื่องกับการเคลื่อนไหวของประชาชนในช่วงก่อนหน้า อีกทั้งยังเชื่อมโยงประเด็นปัญหาเฉพาะกลุ่มเข้ากับเงื่อนไขโครงสร้างนโยบาย งานศึกษาขบวนการเคลื่อนไหวเหล่านี้จึงสามารถเผยให้เห็นถึงความสลับซับซ้อนของปัญหา และพลวัตขององค์กรภาคประชาชนที่ปรับเปลี่ยนยุทธศาสตร์และยุทธวิธีการเคลื่อนไหวไปตามสถานการณ์และเงื่อนไขปัจจัยที่เปลี่ยนแปลง

งานศึกษาปรากฏการณ์และขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมที่ผ่านมาสะท้อนว่า เมื่อต้องเรียกร้อง ต่อสู้หรือต่อรองกับรัฐ หรือทุนที่สนับสนุนโดยรัฐ การสร้างอำนาจให้กับขบวนการเป็นยุทธศาสตร์ที่ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมให้ความสำคัญ ยุทธวิธีหรือรูปแบบการเคลื่อนไหวที่ผ่านมามีลักษณะที่แสดงออกถึงการต่อต้าน/ขัดขืน (resisting) การท้าทาย (challenging) หรือการเสนอข้อเรียกร้องอื่นๆ ตามช่องทางระบบการเมืองปกติ หรือการขัดขวางท้าทายระบบการเมืองปกติ ไปจนถึงการใช้ความรุนแรงที่ทำให้เกิดความเสียหายแก่ชีวิตหรือทรัพย์สิน เช่น การบุกเผา ปิดล้อม อาจเป็นวิธีที่ง่ายต่อการแสดงพลังและความเข้มแข็งของขบวนการ อย่างไรก็ตาม ในการต่อสู้ที่หวังผลระยะยาว หรือหวังสร้างสถานการณ์เพื่อดึงดูดความสนใจอย่างเร่งด่วนและมีประสิทธิภาพ ยุทธวิธีเหล่านี้เสี่ยงต่อการปราบปรามของรัฐ และการตอบโต้จากฝ่ายเผชิญหน้า อาจไม่เป็นผลดีต่อการระดมทรัพยากรเข้าสู่ขบวนการ และการสร้างความชอบธรรมในการเคลื่อนไหว และเสี่ยงต่อการทำลายความสัมพันธ์ระหว่างขบวนการกับกลุ่มอื่นๆ ทางสังคม ขบวนการจึงจำเป็นต้องหายุทธวิธีอื่นเพื่อเพิ่ม

อำนาจและเสริมประสิทธิภาพการเคลื่อนไหวของขบวนการ (ประกาศ
ปีต้นบแต่่ง, 2552)

ภายใต้บรรยากาศระบบการเมืองและยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงไป มีส่วนทำให้ช่องทางการต่อสู้ในระบบการเมืองปกติเพิ่มมากขึ้น เช่น การเกิดขึ้นของพระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ.2550 หรือสิทธิชุมชนตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2550 มาตรา 66-67 เป็นต้น การคิดค้นยุทธวิธีการเคลื่อนไหวใหม่ที่มีประสิทธิภาพเพื่อสร้างอำนาจให้กับขบวนการจึงเกิดขึ้นมากมาย เช่น การสร้างตัวตนในพื้นที่ “ข่าว” สร้างการรับรู้ของสาธารณะที่อาจนำไปสู่การระดมทรัพยากรและการสร้างความชอบธรรมให้แก่การเคลื่อนไหว ซึ่งก็คือการต่อสู้ผ่านวาทกรรมและปฏิบัติการทางวาทกรรมนั่นเอง

การต่อสู้ผ่านวาทกรรมและการใช้ปฏิบัติการทางวาทกรรมเป็นอีกยุทธวิธีหนึ่งในการต่อสู้ของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมที่ปรากฏให้เห็นบ่อยครั้ง โดยเฉพาะขบวนการที่เคลื่อนไหวต่อสู้ในประเด็นสิ่งแวดล้อมและสิทธิในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ พบว่ามีการต่อสู้ผ่านวาทกรรมในแง่มุมมองของการวิพากษ์ “การพัฒนา” (development discourse) โดยเฉพาะการพัฒนาที่ยั่งยืนให้โดยรัฐ หรือการพัฒนากระแสหลักที่เน้นความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ เช่น การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานที่รองรับการพัฒนาอุตสาหกรรม การเอื้อประโยชน์ให้เกิดเศรษฐกิจเสรีและการลงทุนของบริษัทข้ามชาติ เป็นต้น

ในประเทศไทย มีงานศึกษาปรากฏการณ์ความขัดแย้งที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาตามวาทกรรมกระแสหลัก ปัญหาการแย่งชิงทรัพยากรระหว่างคนท้องถิ่นกับรัฐและทุน โดยเฉพาะในบริบทการเปลี่ยนแปลงของโลกและของภูมิภาคที่การพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศไม่อาจหยุดยั้งได้ หากแต่ชุมชนและคนท้องถิ่นยังคงมีการปรับตัว

ตามหลังนโยบายการพัฒนาประเทศ จึงปรากฏภาพของการละเลยหรือละเมิดสิทธิ และการดำรงชีพของประชาชนอยู่บ่อยครั้ง นำมาซึ่งความอึดอัดคับข้องใจที่นำไปสู่การรวมกลุ่มกันเป็นขบวนการเพื่อเคลื่อนไหวต่อรองกับวาทกรรมกระแสหลัก ดังปรากฏในงานศึกษาหลายชิ้น เช่น การต่อสู้ทางวาทกรรมเรื่องเขื่อน (กิติพร ใจบุญ, 2538) วาทกรรมถ่านหินสะอาด (กิติมา ขุนทอง, 2555) วาทกรรมเรื่องป่าอนุรักษ์ (ศิริพร ศรีสินธุ์ไธ, 2542) เป็นต้น ปรากฏการณ์เหล่านี้แสดงให้เห็นว่าประชาชนหรือคนท้องถิ่นก็ได้ยินยอมผ่อนรับการพัฒนาเหล่านั้นเสมอไป โดยเฉพาะเมื่อบทเรียนจากหลายพื้นที่ชี้ว่าการพัฒนาที่รัฐหรือทุนเป็นผู้หยิบยื่นให้อาจนำมาซึ่งผลกระทบทางลบที่รุนแรงหรือเรื้อรัง โดยเฉพาะผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมที่ส่งผลต่อเนื่องถึงระบบสุขภาพ และกระทบต่อการประกอบอาชีพของคนในท้องถิ่นที่ต้องพึ่งพิงความอุดมสมบูรณ์ของสิ่งแวดล้อม จึงปรากฏภาพการรวมกลุ่มของประชาชนเพื่อสร้างกระบวนการที่นำไปสู่การต่อสู้ต่อรองกับวาทกรรมการพัฒนากระแสหลักอย่างต่อเนื่อง ดังเช่นที่ปรากฏในงานศึกษาขบวนการคัดค้านโครงการท่าเรือ ตำบลกลาย อำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช

ในเส้นทางการต่อสู้ของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมคัดค้านโครงการก่อสร้างท่าเทียบเรือ ตำบลกลาย อำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช สิ่งสำคัญและหัวใจของการต่อสู้ประการหนึ่งคือ การพิจารณา “การพัฒนา” ในรูปของวาทกรรมการพัฒนา เป็นหนทางหนึ่งที่จะเปิดเผยให้เห็นการต่อสู้ที่หลากหลายของภาครัฐและภาคเอกชนที่มุ่งมันสนับสนุนให้เกิดการพัฒนาที่มุ่งเน้นการขยายตัวทางเศรษฐกิจและการต่อสู้ต่อรองของภาคประชาชนเพื่อช่วงชิงการนำในการสร้างกฎเกณฑ์ที่เป็นตัวกำหนดหรือสร้างความหมายให้กับ “การพัฒนา” ชุดใหม่ หรือเรียกได้ว่าเป็นการสถาปนาวาทกรรมชุดใหม่ขึ้นเพื่อตอบโต้หรือท้าทายต่อวาทกรรมการพัฒนากระแสหลัก อีกทั้งการสถาปนาวาท

กรรมชุดใหม่ของภาคประชาชนยังเผยให้เห็นถึงปฏิบัติการสร้างความชอบธรรมในการจัดตั้ง การดำรงอยู่ การขยายตัว และการเคลื่อนไหวเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย ผ่านการช่วงชิงการนำในการสร้างค่านิยมหรือความหมายชุดใหม่ให้กับสิ่งที่เรียกร้อง/ต่อสู้เคลื่อนไหวอีกด้วย

บทความนี้จะวิเคราะห์ให้เห็นถึงกระบวนการการต่อสู้ต่อการท้าทายวาทกรรมการพัฒนากระแสหลักและช่วงชิงพื้นที่ในสนามวาทกรรมของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมซึ่งนำไปสู่การปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์เชิงอำนาจของชุมชนกับรัฐและเจ้าของโครงการพัฒนา ผ่านการศึกษากรณีขบวนการคัดค้านโครงการก่อสร้างท่าเทียบเรือตำบลกลาย อำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช ด้วยระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) โดยทำการเก็บข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้องกับสถานการณ์ เงื่อนไข หลักเกณฑ์ ข้อบังคับและนโยบายของฝ่ายขบวนการ ฝ่ายบริษัทเจ้าของโครงการ และหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง และการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth interview) เพื่อเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key informants)

บทความแบ่งการนำเสนอออกเป็น 4 ส่วน คือ

1. การทำความเข้าใจสาระสำคัญของแนวคิดเรื่องวาทกรรมและปฏิบัติการทางวาทกรรม
2. ความเป็นมาและการต่อสู้ของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมคัดค้านโครงการก่อสร้างท่าเรือ
3. การต่อสู้ผ่านวาทกรรมของขบวนการคัดค้านโครงการก่อสร้างท่าเรือในสนามวาทกรรมที่หลากหลาย และผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการต่อสู้

4. บทสรุป อธิบายการต่อสู้ทางวาทกรรมที่นำไปสู่การสร้างพลังอำนาจและเพิ่มศักยภาพการต่อสู้ให้กับขบวนการ

1. วาทกรรมและปฏิบัติการทางวาทกรรม (Discourse and Discursive Practices)

เมื่อยุทธวิธีสำคัญในการต่อสู้ของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมคัดค้านโครงการก่อสร้างท่าเทียบเรือ ท่าบลกลาย อำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช คือการต่อสู้และท้าทายกับวาทกรรมการพัฒนา กระแสหลักที่มุ่งสร้างความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจผ่านปฏิบัติการทางนโยบายของรัฐที่ให้การสนับสนุนกิจกรรมการลงทุนต่างๆ ทั้งจากบริษัทหรือกลุ่มทุนภายในประเทศและจากบริษัทข้ามชาติ การทำความเข้าใจวาทกรรมและปฏิบัติการทางวาทกรรมจึงเป็นสิ่งจำเป็นและสำคัญ เพราะจะเผยให้เห็นถึงกลวิธีที่ถูกใช้ในการต่อสู้ของทุกกลุ่มเผชิญหน้า โดยเฉพาะยุทธวิธีที่ขบวนการประชาชนใช้เพื่อสร้างความชอบธรรมและอำนาจต่อรองให้ฝ่ายตน ซึ่งเป็นยุทธวิธีที่มีประสิทธิภาพและไม่ใช้ความรุนแรง

ในบทความฉบับนี้พิจารณาวาทกรรมและภาคปฏิบัติการผ่านกรอบแนวคิดของมิเชล ฟูโกต์ (Michel Foucault) แนวคิดของฟูโกต์เน้นที่การอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างวาทกรรมและสังคมมนุษย์ และพยายามถอดรื้อวาทกรรมเพื่อเผยให้เห็นถึงอำนาจ และเทคนิควิทยาการของอำนาจที่แฝงมาในรูปของ “ความรู้” ซึ่งมีความสำคัญยิ่งต่อการศึกษากิจการหรือกิจกรรมใดๆ ในการต่อสู้ของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม ที่บ่งบอกว่า การต่อสู้นั้นไม่ใช่เป็นเพียงการแสดงออกถึงการคัดค้านเท่านั้น แต่ยังสามารถวิเคราะห์ได้ถึงรูปแบบ

ยุทธวิธี หรือเทคนิคของอำนาจที่กระทำต่อกัน (ธีรยุทธ บุญมี, 2551: 20, 28)

ตามแนวทางของฟูโกต์ วาทกรรม หมายถึง ระบบ และ กระบวนการสร้าง/ผลิต (Constitute) เอกลักษณ์ (identity) และความหมาย (significance) ให้กับสรรพสิ่งต่างๆ ในสังคม ไม่ว่าจะเป็ น ความรู้ ความจริง อำนาจ หรือตัวตนของเราเอง (ไชยรัตน์ เจริญสิน โอบาร, 2542: 19-20)¹ สิ่งสำคัญที่มีส่วนช่วยคลายวาทกรรมออก เพื่อให้เห็นกระบวนการต่างๆ ที่แฝงอยู่ ไม่ว่าจะเป็ น กระบวนการสร้าง/ผลิต การนำไปใช้ ฯลฯ คือ การวิเคราะห์วาทกรรม (discourse analysis) ที่มีสาระสำคัญอยู่ที่การพยายามศึกษาและสืบค้นถึง กระบวนการ ขั้นตอน ลำดับเหตุการณ์ และรายละเอียดปลีกย่อยต่างๆ ในการสร้างเอกลักษณ์และความหมายให้กับสรรพสิ่งที่ห่อหุ้มเราอยู่ใน สังคมในรูปของวาทกรรม และภาคปฏิบัติการของวาทกรรมว่าด้วยเรื่อง นั้นๆ ว่ามีความเป็นมาอย่างไร มีการต่อสู้เพื่อช่วงชิงการนำ (hegemony) ในการกำหนดกฎเกณฑ์ว่าด้วยเรื่องนั้นๆ อย่างไรบ้าง มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับบุคคล สถาบัน สถานที่ เหตุการณ์อะไรบ้าง

¹ หมายรวมถึงการผลิตกฎเกณฑ์ และข้อปฏิบัติทางสังคม นอกจากนี้ยังรวมถึงการมี สถาบันทางสังคมและปฏิบัติการทางสังคมที่ต่อเนื่องจากความรู้นั้นเพื่อเปลี่ยนแปลงให้คน นิยามตนเองตามความรู้ที่ถูกผลิตออกมา แสดงถึงอำนาจของกระบวนการนั้นที่สามารถ สถาปนา “อาณาจักรแห่งความจริง” (regime of truth) ขึ้นมา และความจริงเหล่านั้นจะ นำไปสู่ภาคปฏิบัติการจริงทางสังคม (อภิญา เพ็องฟูสกุล, 2546: 51) หรืออาจกล่าวได้ ว่า วาทกรรมเป็นกรอบความคิดเกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่งที่พยายามอธิบาย “ความจริง” ผ่านมุมมองหรือความคิดของผู้ที่ตกอยู่ภายใต้วาทกรรมนั้น ไม่ว่าจะเป็ น เรื่องการแพทย์ วิทยาศาสตร์ ประวัติศาสตร์ วรรณคดี ฯลฯ แสดงออกผ่านทางภาษาและสัญลักษณ์ สืบ ทอดต่อกันมาด้วยการสื่อความ การพูด การเขียน อย่างต่อเนื่อง ผ่านสถาบันและคน จำนวนมาก (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2532 อ้างถึงใน อรรถรรณ ปิลาธน์โอวาท, 2546: 2; สุภางค์ จันทร์พานิช, 2552: 283)

และผลกระทบที่เกิดจากการสร้าง รวมตลอดถึงการเก็บกด/ปิดกั้นสิ่งเหล่านี้ของวาทกรรมมีอย่างไร หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง หัวใจของการวิเคราะห์วาทกรรมอยู่ที่การพิจารณาค้นหาว่า ด้วยวิธีการหรือกระบวนการใด ที่สิ่งต่างๆ ในสังคม ถูกทำให้กลายเป็นวัตถุเพื่อการศึกษา/เพื่อการพูดถึงของวาทกรรม หรือการพิจารณากระบวนการทำงานของวาทกรรมก็คือ การพิจารณาถึงภาคปฏิบัติทางวาทกรรม (discursive practice) นั่นเอง นอกจากนี้ การนำการวิเคราะห์วาทกรรมมาใช้ในการศึกษาการพัฒนา ยังเผยให้เห็นถึงการพัฒนาแง่มุมของอำนาจและการต่อสู้ทางการเมืองเพื่อช่วงชิงการนำในการสร้าง/กำหนดกฎเกณฑ์ชุดหนึ่งขึ้นมา เพื่อใช้เป็นกรอบในการพูดถึง เขียนถึง อธิบายทำความเข้าใจ ตัดสินสิ่งที่เรียกว่า “การพัฒนา” มากกว่า ดังนั้น การวิเคราะห์วาทกรรม ก็คือ การสืบค้นเพื่อหาความสัมพันธ์ระหว่างชุดของภาคปฏิบัติของวาทกรรมต่างๆ ในสังคมว่าแต่ละภาคปฏิบัติการมีความสัมพันธ์กันอย่างไร หรือที่ฟูโกต์เรียกว่า “สนามของวาทกรรม” (discursive field) (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2542: 27-36)

ฟูโกต์อธิบายกระบวนการทำงานของวาทกรรมหรือภาคปฏิบัติ การจริงของวาทกรรมในสังคมไว้ 3 ประการ (กิติพร ใจบุญ, 2538: 23-30; ชาตรี เทียนศรี, 2543: 21-23; ศุภชัย เจริญวงศ์, 2544: 16-17) คือ

1) กระบวนการกีดกันปิดกั้นวาทกรรมบางประเภท (procedures of exclusion)² แบ่งออกเป็น การห้าม (prohibition) การแบ่งแยกวาทกรรมและปฏิเสธวาทกรรมบางชนิด (division and

² การห้าม เช่น การห้ามพูดในบางเรื่องที่เป็นข้อห้ามของแต่ละสังคม การแบ่งแยกวาทกรรมและปฏิเสธวาทกรรมบางชนิด เช่น การแบ่งแยกวาทกรรมคนบ้าออกจากวาทกรรมคนดี/คนปกติ และผลักวาทกรรมคนบ้าให้ไปอยู่ในพื้นที่อื่น ซึ่งไม่ถือว่าเป็นพื้นที่จริงทางสังคม เช่น ในละคร

rejection) และการแบ่งแยกความถูกและความผิด (The opposition between the true and the false) กระบวนการย่อยๆ เหล่านี้ ถูกสร้างผ่านสถาบันหลักทางสังคม นั่นคือ ระบบการศึกษา ระบบจัดเก็บข้อมูลในห้องสมุด สื่อสารมวลชน กระบวนการสร้างค่านิยมต่างๆ ของสังคม ระเบียบวินัย จารีตปฏิบัติ

2) กระบวนการจำกัดและควบคุมวาทกรรม (the limit and control of discourse) กระบวนการนี้จะกระทำผ่านทางตัววาทกรรม เป็นส่วนที่ทำให้เกิดอำนาจที่มาควบคุมวาทกรรมและทำให้เกิดความปรารถนาในการสานต่อวาทกรรมได้³ โดยในการศึกษาวาทกรรม “ผู้แต่ง” (the author) มีความสำคัญมาก⁴ เพราะจะช่วยให้เรารับรู้ถึงสิ่งที่สังคมแต่ละยุคสมัยเห็นว่าสำคัญ และการจำกัดและควบคุมวาทกรรมด้วยกฎระเบียบ (disciplines) พูโกต์อธิบายว่าเป็นเสมือนเครื่องมือหรือนิยามที่สังคมใช้วัดความเป็นจริง เป็นสิ่งจำกัดขอบเขตของวาทกรรมต่างๆ และเป็นตัวจำกัดขอบเขตของ “การวิจารณ์” และ “ผู้แต่ง”

3) กระบวนการที่วาทกรรมกลั่นกรองและควบคุมตัวผู้พูด (a rarefaction of the speaking subject) เพื่อตรึงตัวเองให้อยู่ในสังคมได้อย่างชอบธรรม ประกอบด้วย พิธีกรรม (ritual) หมายถึง คุณสมบัตินี้ของตัวผู้พูดที่จะกำหนดความน่าเชื่อถือให้แก่วาทกรรมที่เขาพูด และสังคมของวาทกรรม (societies of discourse) มีหน้าที่ดำรงวาทกรรมด้วยการผลิต เผยแพร่กันในวงแคบๆ เช่น ในกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ เพื่อคง

³ ประกอบด้วย วิจารณ์ (commentary) เป็นขั้นตอนสำคัญในการสานต่อความคิดจากวาทกรรมหนึ่งไปสู่วาทกรรมหนึ่ง เพราะเป็นการพูดถึงในสิ่งที่มีการพูดอยู่แล้ว และยังย้ำให้เห็นถึงสิ่งที่ยังไม่เคยถูกพูดถึงทำให้ความคิดใหม่ๆ เกิดขึ้นและเป็นไปได้ด้วย

⁴ ผู้แต่งในที่นี้หมายถึงกฎเกณฑ์ของวาทกรรมชุดหนึ่งๆ ที่เป็นต้นกำเนิดของความหมายที่วาทกรรมนั้นๆ สื่อออกมา

ความศักดิ์สิทธิ์ไว้ โดยสถาบันทางสังคมที่ได้ชื่อว่ามีบทบาทมากในกระบวนการนี้ก็คือ ระบบการพิมพ์และระบบการศึกษา เพราะนอกจากจะช่วยควบคุมคุณสมบัติของผู้พูดแล้ว ยังเป็นตัวที่คอยควบคุมกลั่นกรอง และให้ความชอบธรรมแก่วาทกรรมที่ผลิตผ่านสถาบันดังกล่าวอีกด้วย

การใช้กรอบแนวคิดเรื่องวาทกรรมและปฏิบัติการทางวาทกรรมอธิบายการต่อสู้ของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม จะช่วยให้เห็นภาพการเคลื่อนไหวต่อสู้ของภาคประชาชนที่ก้าวข้ามกรอบการอธิบายขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแบบเก่าที่เน้นการวิเคราะห์ชนชั้นหรือการช่วงชิงอำนาจรัฐ มาสู่เรื่องของ การช่วงชิงพื้นที่ในสนามวาทกรรม หรือการสถาปนาวาทกรรมเพื่อปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์ทางอำนาจ ซึ่งบทความชิ้นนี้จะเปิดเผยให้เห็นว่าภายใต้การช่วงชิงความหมายของ “การพัฒนา” ของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมคัดค้านโครงการก่อสร้างท่าเทียบเรือ ภาคเอกชนเจ้าของโครงการ และภาครัฐ มีการต่อสู้กันอย่างไร และได้สร้างผลกระทบหรือการเปลี่ยนแปลงอย่างไรต่อขบวนการและสังคม

2. ความเป็นมาและการต่อสู้ของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม

โครงการก่อสร้างท่าเทียบเรือ เริ่มจากการเข้ามาของโครงการก่อสร้างท่าเทียบเรือและศูนย์สนับสนุนการปฏิบัติงานสำรวจและผลิตปิโตรเลียมในอ่าวไทย ของบริษัท เชฟรอนประเทศไทยสำรวจและผลิต จำกัด ที่จะเข้ามาดำเนินการพัฒนาโครงการในพื้นที่ตำบลกลาย อำเภอนาทวี จังหวัดนครศรีธรรมราช ในช่วงปี 2549 และในระยะต่อมาโครงการก่อสร้างท่าเทียบเรือก็เข้าสู่กระบวนการศึกษาประเมินผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ (Environmental Impact Assessment: EIA) เพื่อเสนอขอความเห็นชอบจากสำนักงานนโยบาย

และแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (สผ.) ประกอบการขออนุญาตดำเนินโครงการจากหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ขณะที่กระบวนการมีส่วนร่วมและการจัดทำรายงานการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมของโครงการก่อสร้างท่าเทียบเรือกำลังดำเนินอยู่นั้น ก็ปรากฏกระแสคัดค้านจากประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ใกล้เคียงที่ตั้งโครงการ เริ่มมีการแสดงออกอย่างชัดเจนว่าไม่ยอมรับให้มีโครงการก่อสร้างท่าเทียบเรือในพื้นที่ ทั้งการจัดเวทีเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับผลกระทบ การจัดกิจกรรมรณรงค์ ตลอดจนเข้าร่วมแสดงความคิดเห็นคัดค้านโครงการในเวทีการประชุมรับฟังความคิดเห็นต่อร่างขอบเขตและแนวทางการประเมินผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม สังคมและสุขภาพของโครงการ ที่จัดขึ้นในวันที่ 8 มีนาคม 2553 และเวทีทบทวนร่างรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม (Public Review) ในวันที่ 5 สิงหาคม พ.ศ.2553

หากพิจารณาปมปัญหาความขัดแย้งระหว่างประชาชนและโครงการ ที่นำไปสู่การเคลื่อนไหวต่อต้านการดำเนินโครงการของประชาชน จนกระทั่งเกิดการรวมกันขึ้นเป็นกลุ่มภาคประชาชน ที่ได้รับการสนับสนุนทั้งจากประชาชนในพื้นที่และเครือข่ายขบวนการทางสังคมจากหลายพื้นที่นั้น พบว่ามีสาเหตุหลักใน 2 ประเด็น คือ

1) การจัดทำรายงานการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมขาดความโปร่งใส⁵ กล่าวคือ กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนใน

⁵ ในหัวข้อนี้ ผู้เขียนปรับมาจากข้อสรุปจาก เวทีเรียนรู้เอชไอเอผ่านกรณีศึกษา (HIA Case Conference) กรณีศึกษาที่ 1 โครงการก่อสร้างท่าเรือและศูนย์สนับสนุนการปฏิบัติงานสำรวจและผลิตปิโตรเลียมในอ่าวไทย ของ บริษัท เชฟรอนประเทศไทยสำรวจและผลิต จำกัด ที่ ตำบลกลาย อำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช ที่จัดขึ้นในวันที่ 3 พฤศจิกายน 2555 เวลา 08.30 -17.00 น. ณ ห้องประชุมสานใจ 1 ชั้น 6 อาคารสุขภาพแห่งชาติ ภายในกระทรวงสาธารณสุข จ.นนทบุรี และข้อมูลที่รวบรวมได้จากความ

โครงการไม่ได้สร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างแท้จริง การประชาสัมพันธ์เชิญชวนผู้เข้าร่วมไม่ครอบคลุมกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทั้งหมด อาจเนื่องมาจากการกำหนดขอบเขตการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมของโครงการครอบคลุมพื้นที่การศึกษาเพียงในรัศมี 5 กิโลเมตร จากที่ตั้งโครงการ ทำให้มีผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอื่นๆ อีกจำนวนมากที่ถูกกละเลยไม่ได้เข้าร่วมแสดงความคิดเห็น อีกทั้งข้อมูลจากภาคประชาสังคมที่ชี้ว่าข้อมูลในรายงานการศึกษาผลกระทบสิ่งแวดล้อมของโครงการไม่ตรงกับข้อมูลจากการศึกษาผลกระทบสิ่งแวดล้อมและสุขภาพโดยชุมชน (Community Health Impact Assessment: CHIA) ที่จัดทำขึ้นภายหลัง โดยเฉพาะเรื่องความเหมาะสมของพื้นที่ก่อตั้งโครงการที่ไม่ได้เป็นพื้นที่ทะเลที่มีความอ่อนไหวหรือมีความสำคัญเป็นพิเศษทางนิเวศวิทยา และเรื่องความรุนแรงของผลกระทบต่ออาชีพประมงพื้นบ้านและอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

2) ธรรมชาติของโครงการและผลกระทบต่อชุมชน⁶ ความขัดแย้งในประเด็นนี้สืบเนื่องมาจากกลุ่มผู้คัดค้านโครงการมีความเห็นว่าการก่อสร้างท่าเรือได้ใช้การดำเนินงานภายใต้กิจกรรมความรับผิดชอบต่อสังคม (Corporate Social Responsibility- CSR) ด้วยจัดกิจกรรมสาธารณประโยชน์ เช่น การมอบทุนทรัพย์ อุปกรณ์ สิ่งของเครื่องอำนวยความสะดวก ตลอดจนการสร้างและซ่อมแซมอาคารสถานศึกษานั้น เพื่อชี้ชวนให้ประชาชนและสังคมโดยรวมเชื่อมั่นในผลกระทบเชิงบวกจากการดำเนินโครงการ อาจเป็นการปิดบังผลกระทบทางลบต่อชุมชนที่เกิดจากการดำเนินงานที่แท้จริงทั้งในระยะ

คิดเห็นที่ได้จากการสัมภาษณ์สมาชิกขบวนการ และสังเคราะห์จากเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการเคลื่อนไหวของขบวนการที่ค้นคว้าได้

⁶ ในหัวข้อนี้ ผู้วิจัยรวบรวมข้อมูลจากความคิดเห็นที่ได้จากการสัมภาษณ์สมาชิกขบวนการ และสังเคราะห์จากเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการเคลื่อนไหวของขบวนการที่ค้นคว้าได้

เฉพาะหน้าและระยะยาว เช่น ผลกระทบต่อวิถีชีวิตประมงพื้นบ้าน ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและสุขภาพอนามัย เป็นต้น

ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นนำไปสู่การรวมกลุ่มของประชาชนในพื้นที่ใกล้เคียงที่ตั้งโครงการ เริ่มจากการรวมตัวกันของปัญญาชนท้องถิ่นจำนวนไม่มากเพื่อค้นคว้าข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับโครงการ ทั้งจากการค้นคว้าด้วยตนเอง การเข้าร่วมเคลื่อนไหวกับเครือข่ายประชาชนที่คัดค้านโครงการอุตสาหกรรมในพื้นที่ใกล้เคียง (อำเภอสิชล จังหวัดนครศรีธรรมราช) และการไปดูวิถีชีวิตของชุมชนที่อยู่ร่วมกับโครงการพัฒนาในพื้นที่อื่น อาทิ นิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด ทำให้ได้รับทราบข้อมูลและสถานการณ์ผลกระทบต่อประชาชนในพื้นที่อื่นต้องเผชิญอยู่ในขณะนั้น (ปัญญาชนท้องถิ่นคนหนึ่ง, สัมภาษณ์, 4 กรกฎาคม 2556)

กลุ่มปัญญาชนท้องถิ่นไม่นิ่งนอนใจกับข้อมูลที่ได้รับทราบ มีความพยายามเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารให้ประชาชนในละแวกบ้านซึ่งเป็นบริเวณใกล้เคียงกับที่ตั้งโครงการได้รับทราบ แต่ก็ไม่ได้รับความสนใจนัก การเคลื่อนไหวของปัญญาชนท้องถิ่นในระยะแรกจึงเป็นการสร้างแนวร่วมกับเครือข่ายภาคประชาชนอื่นที่เคลื่อนไหวอยู่ในขณะนั้น เพื่อเรียนรู้และสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ ต่อมาจึงมีการเคลื่อนไหวในพื้นที่ตำบลกลายซึ่งเป็นที่ตั้งโครงการอีกครั้ง โดยมีการติดต่อปัญญาชนอิสระที่เข้าถึงแหล่งทุนและการจัดกระบวนการศึกษาของท้องถิ่นเพื่อหาการสนับสนุนการจัดเวทีเรียนรู้ให้กับชาวบ้านในพื้นที่ตำบลกลายซึ่งเป็นที่ตำบลที่ตั้งโครงการ จนในที่สุดก็สามารถจัดเวทีเรียนรู้ผ่านกระบวนการประเมินผลกระทบสุขภาพโดยชุมชน (Community Health Impact

Assessment: CHIA) หรือเอชไอเอชุมชน⁷ ภายใต้การสนับสนุนจากสำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติได้ กระบวนการทำเอชไอเอชุมชนในพื้นที่มี 2 ระยะ คือระยะแรกในปี 2551-2554 ด้วยการออกแบบกระบวนการศึกษาที่แข็งแกร่ง แม้จะทำให้ได้ข้อมูลเชิงประจักษ์แต่ไม่สามารถสร้างความตระหนักร่วมในกลุ่มชาวบ้านจนเกิดพลังในการปกป้องพื้นที่ของตนเอง อย่างไรก็ตาม ผลลัพธ์ที่สำคัญของเอชไอเอชุมชนระยะแรก ทำให้สาธารณะได้รับรู้ว่ามีโครงการในพื้นที่และมีตัวตนของกลุ่มผู้ต่อต้านในพื้นที่อีกเช่นกัน

หลังจากนั้น กลุ่มผู้คัดค้านได้ปรับกระบวนการทำเอชไอเอชุมชนในระยะหลัง (2554-2556) ให้สามารถเชื่อมโยงและขยายแนวร่วมการคัดค้านไปถึงผู้มีส่วนได้ส่วนเสียโดยตรง โดยเฉพาะกลุ่มเปราะบางที่จะได้รับผลกระทบจากกิจกรรมของโครงการกลุ่มต่างๆ อย่างกลุ่มประมงพื้นบ้าน ในขณะที่เดียวกันก็ขยายการเชื่อมต่อความร่วมมือระหว่างประชาชนกับเครือข่ายพันธมิตร และภาคส่วนอื่นๆ ในสังคมเพิ่มขึ้น เช่น การจับมือกันเคลื่อนไหวของกลุ่มปัญญาชนท้องถิ่น ความร่วมมือจากนักวิชาการ อาจารย์จากสถาบันการศึกษาในท้องถิ่น ที่มีบทบาทสำคัญในการรวบรวมและให้ข้อมูลแก่ชาวบ้านเพื่อระดมพลังในการขับเคลื่อนกิจกรรมการเคลื่อนไหว การเชื่อมต่อความร่วมมือกับองค์กรพัฒนาเอกชนที่ให้การสนับสนุนด้านข้อมูล การรณรงค์เคลื่อนไหว และการเผยแพร่ข่าวสารประชาสัมพันธ์สร้างการรับรู้สู่สาธารณะ อีกทั้งยังมีการประสานกับองค์กรของรัฐที่ให้การสนับสนุนด้านกระบวนการจัดระบบข้อมูล และช่องทางในการเข้าถึงกระบวนการ

⁷ การประเมินผลกระทบด้านสุขภาพโดยชุมชน (Community Health Impact Assessment – CHIA) เป็นกลไกประเมินผลกระทบสุขภาพแบบใหม่ที่เกิดขึ้นตามพระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ.2551

ยื่นเสนอข้อมูลจากชุมชนเข้าสู่กระบวนการอนุมัติอนุญาตโครงการด้วยที่สำคัญอย่างยิ่ง การรวมตัวกันของพันธมิตรผู้ร่วมเคลื่อนไหวคัดค้านโครงการก่อสร้างท่าเรือฯ ได้ประสานเชื่อมโยงทั้งในแง่ประเด็นการเคลื่อนไหว และเชื่อมโยงขบวนการกับกลุ่มผู้คัดค้านโครงการก่อสร้างโรงไฟฟ้าถ่านหิน และนิคมอุตสาหกรรมปิโตรเคมีในอำเภอใกล้เคียง^๖ มีการชุมนุมเพื่อคัดค้านโรงไฟฟ้าถ่านหิน โครงการขนาดใหญ่ในพื้นที่รวมทั้งท่าเรื่อน้ำลึก จนกลายเป็นขบวนการทางสังคมขนาดใหญ่ที่มีพลังในการคัดค้านมากขึ้น

เมื่อพิจารณาลักษณะการประกอบสร้างขบวนการเคลื่อนไหวคัดค้านโครงการก่อสร้างท่าเทียบเรือพบว่า ประกอบสร้างขึ้นอย่างมีเป้าหมายคือมุ่งเน้นการระดมทรัพยากรเข้าสู่ขบวนการ กล่าวคือ การเกิดขึ้นของขบวนการในเบื้องต้นแรกเกิดจากการรวมกลุ่มกันของชาวบ้านท้องถิ่นจำนวนไม่มากที่เคลือบแคลงสงสัย และไม่เชื่อมั่นในข้อมูลที่โครงการเผยแพร่ให้ชุมชนรับทราบ ซึ่งขณะนั้นชาวบ้านยังมีข้อจำกัดในการเข้าถึงข้อมูลหรือต่อต้านเกี่ยวกับการพัฒนาโครงการขนาดใหญ่ โดยเฉพาะโครงการก่อสร้างท่าเทียบเรือเช่นนี้ อีกทั้งยังขาดความรู้และประสบการณ์การเคลื่อนไหว จึงเป็นเรื่องยากที่จะจัดตั้งกลุ่มหรือขบวนการเคลื่อนไหวขึ้นมาได้ การประกอบสร้างขบวนการจึงเน้นไปที่การระดมทรัพยากรเพื่อช่วยในการจัดตั้งขบวนการ และให้ขบวนการสามารถสร้างการเคลื่อนไหวเพื่อสร้างความเข้มแข็งและมุ่งกระทำการให้บรรลุเป้าหมายของขบวนการต่อไปได้

^๖ เป็นที่น่าสนใจว่า ขบวนการเหล่านี้ ได้มีเคลื่อนไหวร่วมกันเพื่อคัดค้านโครงการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลภาคใต้ (Southern Seaboard) ในภายหลัง

ทรัพยากรที่ขบวนการเคลื่อนไหวคัดค้านโครงการท่าเทียบเรือได้ระดมเข้ามา ประกอบด้วยทรัพยากร 3 ประเภท⁹ ด้วยกัน คือ

1) ทรัพยากรบุคคล ได้แก่ ปัญญาชนอิสระในพื้นที่ ชาวประมงพื้นบ้าน ชาวบ้านที่ต่อสู้เรื่องสิ่งแวดล้อมในพื้นที่อื่น นักวิชาการและอาจารย์มหาวิทยาลัยจากทั้งในและนอกพื้นที่ นักการเมืองท้องถิ่น รวมถึงเครือข่ายภาคประชาชน องค์กรพัฒนาเอกชน และสื่อมวลชนที่มาร่วมเสริมพลังให้การเคลื่อนไหว และเป็นที่มาของการระดมทรัพยากรด้านอื่นๆ ของขบวนการ

2) ทรัพยากรทางวัฒนธรรม เป็นเครื่องมือทางความคิดที่ขบวนการได้รับจากทรัพยากรบุคคลที่ระดมเข้ามา โดยเฉพาะที่สำคัญคือองค์ความรู้ทางยุทธศาสตร์ ยุทธวิธี และเทคนิควิธีที่ใช้ระดมมวลชนซึ่งขบวนการได้ใช้ยุทธวิธีการเคลื่อนไหวทั้งการขัดขวางระบบการเมืองปกติ อาทิ การชุมนุมปิดถนนในตัวเมืองจังหวัดนครศรีธรรมราช 3 จุด ในวันที่ 1 มีนาคม 2553 ของสมาชิกขบวนการกว่า 400 คน เพื่อปราศรัยรณรงค์ให้ต่อต้านโครงการก่อสร้างท่าเทียบเรือ และการเคลื่อนไหวผ่านระบบการเมืองปกติ เช่น การร้องเรียนผ่านคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ และการเข้าร่วมกระบวนการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพโดยชุมชน หรือเอชไอเอชุมชน ที่มีส่วนสำคัญในการสถาปนาวาทกรรมและภาคปฏิบัติการอันเกี่ยวเนื่องกับการเคลื่อนไหวต่อสู้ของขบวนการ นอกจากนี้ขบวนการยังใช้ยุทธวิธีการเคลื่อนไหวโดยใช้สัญลักษณ์ของนักอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และการสร้าง

⁹ แบ่งการจัดจำแนกประเภททรัพยากรตามที่ Edwards and McCarthy (อ้างถึงใน มณีมัย ทองอยู่, 2557) อธิบายไว้ในบทความเรื่อง Resources and social movement mobilization (2007)

ช่องทางการสื่อสารของขบวนการเพื่อสื่อสารข้อมูล กระจายข่าวสาร และระดมมวลชน

3) ทรัพยากรด้านหลักธรรมจริยาหรือความชอบธรรมของขบวนการ ยุทธวิธีสร้างความชอบธรรมในการเคลื่อนไหวของขบวนการ คือ การทำลายความชอบธรรมของวาทกรรมหลักและสถาปนาวาทกรรมทางเลือกการพัฒนาของตนเอง ผ่านการสร้างวาทกรรม “อ่าวทองคำ” และการเชื่อมโยงความหมายของนิคมอุตสาหกรรม ทะเลร้าง และทำเทียบเรือเข้าด้วยกัน

เมื่อพิจารณาถึงขั้นตอนหรือกระบวนการในการระดมทรัพยากรต่างๆ ของขบวนการดังที่ได้กล่าวมานั้นพบว่า ทั้งยุทธวิธีการเคลื่อนไหว การระดมทรัพยากรและการสร้างความชอบธรรมให้กับขบวนการล้วนถูกกระทำผ่านปฏิบัติการที่เกี่ยวข้องกับวาทกรรมทั้งสิ้น ดังที่จะกล่าวรายละเอียดในลำดับถัดไป

3. ปฏิบัติการต่อสู้ผ่านวาทกรรมของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม

การต่อสู้ของขบวนการคัดค้านโครงการก่อสร้างท่าเทียบเรือปรากฏอยู่ในสนามวาทกรรมหลายระดับ ทั้งในระดับพื้นที่ที่เป็นความขัดแย้งระหว่างขบวนการและบริษัทเจ้าของโครงการ และระดับนโยบายสาธารณะที่ดำเนินอยู่ภายใต้วาทกรรมการพัฒนากระแสหลัก อย่างการพัฒนาเศรษฐกิจ ขบวนการคัดค้านโครงการก่อสร้างท่าเทียบเรือต่อสู้ในเชิงวาทกรรมด้วยการได้สถาปนาวาทกรรมใหม่ขึ้นเพื่อใช้ในการต่อสู้ในสนามต่างๆ ดังนี้

3.1 ปฏิบัติการทางวาทกรรมในระดับพื้นที่

การต่อสู้ของขบวนการคัดค้านโครงการก่อสร้างท่าเทียบเรือในสนามวาทกรรมระดับพื้นที่ เป็นการต่อสู้เพื่อแย่งชิงการนิยาม

ความหมายของ “การพัฒนา” ระหว่างขบวนการคัดค้านโครงการและบริษัทเจ้าของโครงการ อีกทั้งยังพบว่าขบวนการมีปฏิบัติการเพื่อลดความเชื่อมั่นในการดำเนินงานของโครงการและบริษัทเจ้าของโครงการ และปฏิบัติการลดความชอบธรรมของกระบวนการประเมินผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมของโครงการ ด้วยการสถาปนาวาทกรรม “อ่าวทองคำ” ขึ้น

ในกระบวนการต่อสู้ผ่านวาทกรรมการพัฒนาในสนามวาทกรรมระดับท้องถิ่น พบว่า “การพัฒนา” ในความหมายที่โครงการนำเสนอให้ชาวบ้านเป็นนิยามที่ว่าด้วยเรื่องของการพัฒนาเศรษฐกิจในพื้นที่รอบที่ตั้งโครงการ จากรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมโครงการได้คาดการณ์ว่าเมื่อเกิดการพัฒนาโครงการในพื้นที่ ประโยชน์ที่ชุมชนท้องถิ่นจะได้รับ คือ ประโยชน์ในด้านภาษีบำรุงท้องที่ตามกฎหมาย ที่จะก่อให้เกิดการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานต่างๆ ภายในท้องถิ่นและจังหวัดนครศรีธรรมราชเพิ่มมากขึ้น เพื่อรองรับกิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาโครงการ และยังเป็นการส่งเสริมให้เกิดการลงทุนในท้องถิ่นและจังหวัดนครศรีธรรมราชเพิ่มมากขึ้น เช่น ธุรกิจการขนส่ง โรงแรม และการค้า การมีงานทำ ทำให้มีเงินหมุนเวียนซึ่งจะช่วยให้ภาวะเศรษฐกิจในท้องถิ่นดีขึ้น และคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นของคนในท้องถิ่น จะตามมาหลังจากการดำเนินกิจกรรมตามนโยบายด้านการพัฒนาสังคมและคุณภาพชีวิตของบริษัท ชุมชนท้องถิ่นและชาวจังหวัดนครศรีธรรมราชจะได้รับการสนับสนุนในด้านการศึกษา สิ่งแวดล้อม การอนุรักษ์พลังงานและกิจกรรมเพื่อสังคมต่างๆ ซึ่งล้วนแล้วแต่เข้าไปสู่คุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น (บริษัท เซฟรอนประเทศไทยสำรวจและผลิต จำกัด, 2555ก: 6-69)

วาทกรรมการพัฒนาที่โครงการก่อสร้างท่าเทียบเรือนำเสนอ แก่ชุมชนนี้สอดคล้องกับวาทกรรมการพัฒนาโดยเน้นมิติทางเศรษฐกิจ สะท้อนถึงมโนทัศน์ของ “ผู้แต่ง” ในที่นี้คือบริษัทเจ้าของโครงการที่เป็น ธุรกิจข้ามชาติขนาดใหญ่ (และอาจหมายรวมถึงรัฐ ผู้เอื้อให้เกิดการลงทุนของบริษัทข้ามชาติในประเทศ) ว่ายังคงยึดโยงกับเรื่อง ความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจ และยังคงพยายามตอกย้ำประโยชน์ที่ชุมชน ท้องถิ่นจะได้รับหากยอมรับการพัฒนาลักษณะนี้ อาจพิจารณาได้ว่า บริษัทกำลังผลิตซ้ำกฎเกณฑ์ว่าสิ่งใดคือ “การพัฒนา” ตามแบบอย่าง ที่ทุนต้องการและรัฐยอมรับให้เกิดขึ้นได้

เมื่อพิจารณากิจกรรมต่างๆ ที่โครงการจัดขึ้นเพื่อคุณภาพชีวิต ที่ดีขึ้นของคนในท้องถิ่นภายใต้โครงการความรับผิดชอบต่อสังคม เช่น การสร้างและซ่อมแซมอาคารเรียน สนับสนุนอุปกรณ์การศึกษาแก่ โรงเรียนในพื้นที่ตำบลที่ตั้งโครงการและตำบลใกล้เคียง หรือการ สนับสนุนเครื่องออกกำลังกาย อุปกรณ์อำนวยความสะดวก รถพยาบาล ไว้ให้ใช้สาธารณะประโยชน์ในชุมชนท้องถิ่น เป็นต้น ชี้ให้เห็นว่า วาท กรรมการพัฒนาของโครงการมีภาคปฏิบัติการสร้างข้อเท็จจริงขึ้นมา ร่องรับยืนยันว่าการพัฒนาโครงการก่อสร้างท่าเทียบเรือในพื้นที่จะนำมา ซึ่ง “ความเจริญ” และ “การพัฒนา” ของชุมชนท้องถิ่นอย่างแท้จริง ผ่านปฏิบัติการ “เป็นเพื่อนบ้านที่ดี” อันประกอบด้วยการประกอบ กิจกรรมสาธารณประโยชน์ต่างๆ ภายใต้นโยบายความรับผิดชอบต่อ สังคม (Corporate Responsibility) ของบริษัท

ขบวนการเคลื่อนไหวคัดค้านโครงการได้ออกมาโต้แย้งวาท กรรมการพัฒนาของโครงการ และเสนอแนวทาง “การพัฒนา” จาก ชุมชน โดยอาศัยข้อมูลการพัฒนาด้านเศรษฐกิจจากผลการศึกษาจาก กระบวนการเอชไอเอชุมชนที่ชี้ว่าการจ้างงานและมูลค่าทางเศรษฐกิจที่

ชุมชนได้จากการทำอาชีพประมงและอาชีพอื่นที่เกี่ยวข้อง เช่น แพปลา ธุรกิจแปรรูปอาหารทะเล ร้านผลิต ซ่อมและจำหน่ายเครื่องมือประมง เป็นต้น สามารถสร้างรายได้และคุณภาพชีวิตที่ดีให้กับท้องถิ่นได้โดยไม่ต้องมีโครงการก่อสร้างทำเทียบเรือ จากข้อมูลจากการศึกษาระบุในส่วนการจ้างงานเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับประมง ระบุว่า มีการจ้างงานถึง 5,000 คน และผลผลิตจากทะเลก็สามารถทำเงินให้กับชุมชนชายฝั่งนับ 100 ล้านบาท พร้อมทั้งยกตัวอย่างตัวเลขการจ้างงานและมูลค่าทางเศรษฐกิจที่ได้จากกระบวนการศึกษาเพื่อโต้แย้งกับ “การพัฒนา” ทางเศรษฐกิจในแบบที่อาจไม่สอดคล้องกับวิถีเดิมของชุมชนประมง เช่น

“บ้านในถุ้ง มีการจ้างงานจำนวน 3,357 คน มูลค่าต่อวัน 333,500 บาท หนึ่งปีได้ 66,300,000 บาท ตัวเลขนี้เพียงพอสำหรับการยืนยันว่าทะเลของเรามันคั่ง เรามีแพปลา มีการจ้างงานจำนวนมาก” (ประสิทธิ์ชัย หนูนวนล, 2555: 68)

เมื่อพิจารณาว่าทฤษฎีการพัฒนาของขบวนการคัดค้านโครงการก่อสร้างทำเทียบเรือพบว่ามีปฏิบัติการควบคุมตัวผู้พูดเพื่อตรึงวาทกรรมให้ดำรงอยู่ได้อย่างชอบธรรม ขบวนการได้กำหนดคุณสมบัติของ “ผู้พูด” ที่จะเพิ่มความน่าเชื่อถือให้แก่วาทกรรมที่เขาพูด กล่าวคือ กำหนดให้คนในชุมชนท้องถิ่นเป็นผู้พูดถึงวิถีที่เป็น สิ่งที่มี และการพัฒนาที่ต้องการ โดยเฉพาะในยุคสมัยนี้ที่สังคมมีบทเรียนจำนวนมากเกี่ยวกับการพัฒนาที่ไม่ได้มาจากการมีส่วนร่วมหรือความต้องการของชุมชนท้องถิ่น วาทกรรมการพัฒนาที่มีผู้พูดเป็นคนในชุมชนท้องถิ่นจึงอาจได้เปรียบในการสร้างความชอบธรรมและระดมผู้คนที่มีประสบการณ์ร่วมในประเด็นปัญหาหรือผู้คนที่เห็นอกเห็นใจให้มาร่วมสนับสนุนความคิดและการเคลื่อนไหวของขบวนการได้

การต่อสู้ผ่านวาทกรรมของขบวนการในสนามวาทกรรมระดับท้องถิ่นไม่เพียงแต่โต้แย้งและให้ความหมาย “การพัฒนา” จากนิยามของขบวนการ แต่ยังมี การวิจารณ์ (commentary) ความรู้ของวาทกรรมเดิมก่อนจะสถาปนาวาทกรรมขึ้นใหม่ ในปฏิบัติการนี้ ขบวนการคัดค้านโครงการก่อสร้างท่าเทียบเรือวิจารณ์ผลจากรายงานการประเมินผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม (อีไอเอ) ของโครงการ โดยเฉพาะเนื้อความที่ระบุว่า

“พื้นที่โครงการฯ ส่วนที่อยู่ในทะเล และบริเวณใกล้เคียงไม่เป็นพื้นที่ในเขตอนุรักษ์ และ/หรือพื้นที่คุ้มครองตามกฎหมาย รวมทั้งไม่ได้เป็นพื้นที่ที่มีความอ่อนไหว หรือมีความสำคัญเป็นพิเศษทางนิเวศวิทยา (ไม่เป็นแหล่งปะการัง แหล่งหญ้าทะเล และแหล่งเพาะพันธุ์วางไข่จำเพาะของสัตว์น้ำ)” (บริษัทเซพรอนประเทศไทยสำรวจและผลิต จำกัด, 2555ก: 6-16)

ข้อมูลดังกล่าว ถูกนำมาตีความว่าบริษัทเจ้าของโครงการมองพื้นที่ที่จะสร้างโครงการว่าเป็น “ทะเลร้าง” (ปัญญาชนอิสระคนหนึ่ง, สัมภาษณ์, 2558) และข้อมูลนี้คลาดเคลื่อนจากความเป็นจริง โดยเฉพาะเมื่อเทียบกับชุดความรู้ของขบวนการที่ได้มาจากการสังเคราะห์และจัดระบบข้อมูลผลการศึกษาจากกระบวนการเอชไอเอชุมชน ซึ่งยืนยันว่าบริเวณอ่าวท่าศาลาเป็นทะเลที่มีความอุดมสมบูรณ์และมีความสำคัญต่อเศรษฐกิจและวิถีชีวิตของชาวบ้านในท้องถิ่น โดยเฉพาะกลุ่มประมงพื้นบ้านถึงความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรชายฝั่งในพื้นที่ และพื้นที่บริเวณอ่าวท่าศาลาที่เป็นที่ตั้งโครงการเป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์อย่างมาก

“เนื่องจากมีลักษณะเป็นพื้นที่ที่มีระบบนิเวศจำเพาะ มีการพัดพาของกระแสลมจากแปดทิศทางที่สัมพันธ์กับภูมิอากาศของจังหวัดนครศรีธรรมราช ฤดูแล้ง และภูมิปัญญาการจับสัตว์น้ำตามฤดูกาลของชาวประมงพื้นบ้าน นอกจากนั้นยังเป็นพื้นที่ดินดอนที่เป็นแหล่งสะสมอาหารของสัตว์น้ำ จึงเป็นที่อาศัยของกุ้ง ปู หอย กุ้ง และปลาชนิดต่างๆ เช่น ปลาอินทรี ปลากะพง ปลาสาบ เป็นต้น นอกจากนี้ ดอนส่วนที่เป็นโคลนยังเป็นที่อยู่ของป่าชายเลน ซึ่งเป็นระบบนิเวศที่ลูกสัตว์น้ำอยู่อาศัยและเป็นแหล่งหากินของนกชนิดต่างๆ” (ประสิทธิ์ชัย หนูนวล, 2555)

การวิจัยข้อมูลจากรายงานอไอเอของโครงการเกิดขึ้นเพื่อสานต่อความคิดไปสู่ชุดความรู้ที่ผลิตโดยขบวนการและสถาปนาวาทกรรม “อ่าวทองคำ” ขึ้นเพื่อรองรับชุดความรู้ที่ขบวนการจะใช้ในการเคลื่อนไหวต่อไป

อ่าวทองคำ เป็นชื่อเรียกบริเวณอ่าวท่าศาลา เป็นคำที่แสดงให้เห็นถึงความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรสัตว์น้ำและระบบนิเวศที่มีความสำคัญยิ่งต่อวิถีชุมชนท้องถิ่นที่อยู่ร่วมและต้องพึ่งพิงฐานทรัพยากรธรรมชาติ วาทกรรมอ่าวทองคำมีความสำคัญต่อการเคลื่อนไหวของขบวนการ เนื่องจากเป็นวาทกรรมที่ผ่านปฏิบัติการกลั่นกรองและควบคุมตัวผู้พูดให้สามารถตรงวาทกรรมนี้ให้อยู่ในสังคมได้อย่างชอบธรรม กล่าวคือ อ่าวทองคำเป็นวาทกรรมที่สนับสนุนด้วยชุดความรู้ที่ได้จากการเก็บรวบรวม วิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูล ตาม

กระบวนการเอชไอเอชุมชนซึ่งเป็นขั้นตอนการประเมินผลกระทบรูปแบบหนึ่งตามประกาศของคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ (วิพุธ พูลเจริญ, มปป) ภายใต้การสนับสนุนของสำนักงานสุขภาพแห่งชาติ จึงเสมือนว่าข้อมูลเหล่านี้ได้ผ่านการผลิตและกลั่นกรองโดยกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ และมีสถาบันทางสังคมรองรับ อีกทั้งในการเคลื่อนไหวของขบวนการ ผู้สื่อสารข้อมูลที่สนับสนุนความเป็นอ่าวทองคำของทะเลท่าศาลาคือชาวประมงพื้นบ้านผู้มีสถานะเป็นทั้งคนท้องถิ่นและเป็นผู้มีส่วนร่วมในกระบวนการเอชไอเอชุมชน ซึ่งเป็นคุณสมบัติสำคัญที่ส่งผลต่อความน่าเชื่อถือของวาทกรรมที่นำเสนอในฐานะเป็นความจริงจากชุมชนท้องถิ่น

นอกจากปฏิบัติการที่ได้กล่าวมาข้างต้น ขบวนการเคลื่อนไหวยังได้ผลิตและใช้วาทกรรมว่าด้วยเรื่อง**ผลกระทบจากโครงการ** เพื่อลดทอนความเชื่อมั่นในการพัฒนาโครงการก่อสร้างท่าเทียบเรือ ขบวนการได้รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับองค์ประกอบการก่อสร้างท่าเทียบเรือ และกิจกรรมที่เกี่ยวข้องจากรายงานการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม เช่น การขุดลอกร่องน้ำ แอ่งกลับเรือ และการขนทิ้งตะกอนดินจากการขุดลอก แล้วทำการวิเคราะห์ถึงผลที่อาจเกิดขึ้นแล้วกระทบต่อชาวบ้านในท้องถิ่น ข้อมูลที่นำเสนออยู่นอกเหนือไปจากการคาดการณ์ในรายงานอีไอเอของโครงการ จากข้อมูลดังกล่าวชี้ว่ามีความเป็นไปได้ว่าจะเกิดความรุนแรงของผลกระทบที่เกิดจากการก่อสร้างท่าเทียบเรือมากกว่าที่ทางโครงการนำเสนอ เช่น ผลกระทบจากการเดินเรือต่ออาชีพประมงพื้นบ้าน ที่ระบุว่าการเดินทางเรือบรรทุกขนาดใหญ่ตลอดระยะเวลาการก่อสร้างและการดำเนินโครงการจะกระทบต่อชาวบ้านที่ประกอบอาชีพประมงพื้นบ้าน เนื่องจากไม่สามารถใช้วนชนิดต่างๆ ซึ่งเป็นเครื่องมือหลักในการจับสัตว์น้ำได้ รวมถึงการขุดลอกร่องน้ำ แอ่งกลับเรือและการทิ้งตะกอน ก็เป็นสาเหตุหลักที่จะทำให้

ระบบนิเวศดินดอนในทะเลบริเวณอ่าวท่าศาลาถูกทำลายและสูญเสียความอุดมสมบูรณ์ไป ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อปริมาณสัตว์น้ำที่ลดลง และความสะดวกในการประกอบอาชีพประมงเนื่องจากกิจกรรมในระหว่างที่มีการก่อสร้างและการขุดลอกร่องน้ำ นอกจากนี้ ยังมีผลกระทบจากระบบแสงสว่าง เสียงเครื่องยนต์เรือ ส่งผลต่อการเข้ามาวางไข่และหากินของสัตว์น้ำ โดยเฉพาะปลาที่กลัวแสงและไวต่อเสียงใต้น้ำที่เกิดขึ้นจากการเดินเครื่องยนต์เรือขนาดใหญ่หลายเที่ยวต่อวัน ปลาบริเวณอ่าวท่าศาลาจะลดลงทำให้ประมงพื้นบ้านไม่สามารถหาปลาในบริเวณนี้ต่อไปได้

นอกจากผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นกับชาวบ้านในพื้นที่ โดยเฉพาะกลุ่มประมงพื้นบ้านแล้ว การสร้างวาทกรรมว่าด้วยเรื่องผลกระทบ ยังขยายความถึงผลกระทบที่เกิดจากการดำเนินงานของบริษัทเจ้าของโครงการในพื้นที่อื่น โดยเฉพาะในต่างประเทศ เช่น บทเรียนเรื่องการปล่อยสารพิษลงในแหล่งน้ำและการเกิดอากาศพิษ เนื่องจากการทิ้งกากของเสียจากการดำเนินงานของโครงการภายใต้การดูแลของบริษัทเจ้าของโครงการในประเทศไนจีเรีย บทเรียนเรื่องการทำน้ำมันรั่วและการอายัดทรัพย์สินของบริษัทในประเทศบราซิล เป็นต้น (เครือข่ายปกป้องพื้นที่ผลิตอาหารจังหวัดนครศรีธรรมราช, 2555)

ในส่วนภาคปฏิบัติการทางวาทกรรมในระดับพื้นที่ความขัดแย้งระหว่างขบวนการและบริษัทเอกชนเจ้าของโครงการนี้ ขบวนการใช้การผลิตซ้ำและตอกย้ำความหมายของวาทกรรมเป็นปฏิบัติการหลัก โดยกระทำผ่านการจัดเวทีให้ความรู้ และการจัดเวทีย่อยเพื่อการศึกษาเรียนรู้ในกระบวนการเอชไอเอชุมชน และการพบปะพูดคุยตามร้านน้ำชาในระหว่างกระบวนการศึกษา รวมเวทีเรียนรู้ทั้งสิ้นกว่า 100 เวที ในการเผยแพร่และตอกย้ำวาทกรรมผลกระทบที่เกิดจากการดำเนินงาน

ของบริษัทเจ้าของโครงการ โดยเฉพาะผลกระทบต่อความอุดมสมบูรณ์ของท้องทะเล และการเพิ่มความเสี่ยงต่อการเสื่อมโทรมของระบบนิเวศทางทะเลหากบริษัทเข้ามาดำเนินการการพัฒนา

กล่าวโดยสรุป ปฏิบัติการในสนามวาทกรรมระดับพื้นที่ความขัดแย้งระหว่างขบวนการและบริษัทเอกชนเจ้าของโครงการ พบการช่วงชิงการนิยามความหมายของ “การพัฒนา” โดยใช้กระบวนการเอชไอเอ ชุมชนการเป็นปฏิบัติการเพื่อสร้าง “ความจริง” ขึ้นมารองรับวาทกรรมนั้นด้วยการตอกย้ำและผลิตซ้ำความหมาย ตลอดจนปฏิบัติการลดทอนความเชื่อมั่นในวาทกรรมที่อีกฝ่ายใช้ เพื่อให้วาทกรรมของฝ่ายตัวเองได้รับการยอมรับจากสังคมสาธารณะ หรือได้ครอบครองพื้นที่มากที่สุด ในสนามวาทกรรม

3.2 ปฏิบัติการทางวาทกรรมในระดับนโยบายสาธารณะ

วาทกรรมหลักในการพัฒนาประเทศไทยเน้นการพัฒนา เศรษฐกิจ การกำหนดนโยบายสาธารณะเพื่อการพัฒนาประเทศจึงเป็นไปในทิศทางที่เอื้อต่อการสร้างการขยายตัวของภาคธุรกิจ เห็นได้จากการศึกษากรณีนี้ ที่มติคณะรัฐมนตรีในปี 2536 กำหนดให้กรอบแผนแม่บทพัฒนา “สะพานเศรษฐกิจ” เชื่อมโยงสองฝั่งทะเลระหว่างอันดามัน (กระบี่) – อ่าวไทย (ขอนแก่น) เป็นแผนแม่บทหลักที่ภาครัฐระบุว่าจะให้การสนับสนุนโครงสร้างพื้นฐานเฉพาะโครงการที่ให้ผลคุ้มค่าทางเศรษฐกิจ และเน้นการพัฒนาอุตสาหกรรมแกนนำขนาดใหญ่โดยเฉพาะ การพัฒนาอุตสาหกรรมน้ำมันและปิโตรเคมีเป็นหลัก เพื่อกระตุ้นให้เกิดการพัฒนาอุตสาหกรรมอื่นที่เกี่ยวข้อง (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2554) มีการดำเนินการแต่งตั้งคณะกรรมการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลภาคใต้ ในปี พ.ศ.2552 เพื่อทำหน้าที่พิจารณาเสนอแนะนโยบาย แผนงานโครงการและมาตรการต่อ

คณะรัฐมนตรีในการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลภาคใต้ อีกทั้งยังมีแผนแม่บทอุตสาหกรรมปิโตรเคมีของประเทศไทย ที่รัฐบาลได้เริ่มดำเนินการตั้งแต่ปี พ.ศ.2523 เพื่อเชื่อมโยงสายการผลิตด้านปิโตรเคมีให้ต่อเนื่องและพัฒนาขึ้นเป็นกลุ่มอุตสาหกรรมปิโตรเคมี รวมทั้งเน้นการร่วมมือด้านธุรกิจกับกลุ่มประเทศพันธมิตร โดยในช่วงการต่อสู้ของขบวนการคัดค้านโครงการก่อสร้างท่าเทียบเรือ ซ้อนทับกับช่วงระยะที่ 3 ของแผนแม่บทอุตสาหกรรมปิโตรเคมีของประเทศไทย (พ.ศ.2547-2558) ที่มีเป้าหมายในการขยายการผลิต และจัดกลุ่มการผลิตปิโตรเคมีให้เข้มแข็งโดยใช้วิธีขยายการผลิตในพื้นที่นิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุดและพื้นที่ใกล้เคียง รวมทั้งระบุพื้นที่สำหรับพัฒนาอุตสาหกรรมปิโตรเคมีเพิ่มเติมคือ อ่าวเอสเซล จังหวัดนครศรีธรรมราช และอ่าวใกล้เคียงที่อยู่ในพื้นที่สะพานเศรษฐกิจ และใกล้กับถนนสาย 44 (กระบี่-ขนอม) (ปกรณ์ พึ่งเนตร, มปป)

จากสาระของนโยบายการพัฒนาของรัฐที่สนับสนุนให้เกิดการพัฒนา นิคมอุตสาหกรรม โดยเฉพาะอุตสาหกรรมปิโตรเคมีเพื่อเป็นรากฐานการขยายตัวทางเศรษฐกิจของประเทศ เป็นเหตุผลประการหนึ่งที่ทำให้ขบวนการเลือกใช้วาทกรรมว่าด้วยเรื่องผลกระทบจากนิคมอุตสาหกรรมมาลดทอนหรือทำลายความชอบธรรมของวาทกรรมหลัก เนื่องจากการรับรู้ของสังคมสาธารณะในเรื่องพิษภัยจากนิคมอุตสาหกรรมนั้นกว้างขวาง เป็นที่ยอมรับและสามารถสร้างความตื่นตัวให้กับสังคมได้ในวงกว้าง ทั้งกรณีตัวอย่างจากนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด หรือบทเรียนจากการพัฒนาอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ในพื้นที่อื่น และเหตุผลในเรื่องการเชื่อมโยงโครงการก่อสร้างท่าเทียบเรือเข้ากับการพัฒนา นิคมอุตสาหกรรมในพื้นที่ ที่มีหลักฐานเพียงพอสำหรับการสร้างปฏิบัติการเพื่อยืนยันว่าโครงการก่อสร้างท่าเทียบเรือในพื้นที่ตำบลกลายมีความเกี่ยวข้องกับการเกิดนิคมอุตสาหกรรมในจังหวัดนครศรีธรรมราช

ยกตัวอย่างเช่น การบอกเล่าถึงการนำเสนอข้อมูลของการนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย (กนอ.) ในเวทีรับฟังความคิดเห็นของประชาชน ที่เกิดขึ้นในวันที่ 19 มกราคม 2552 ณ อำเภอสิชล ทำให้ประชาชนผู้คัดค้านอยู่ในความเข้าใจว่าโครงการก่อสร้างท่าเทียบเรือได้ถูกบรรจุเข้าในแผนการพัฒนานิคมอุตสาหกรรมของ กนอ. เรียบร้อยแล้ว (ปัญญาชนอิสระคนหนึ่ง, สัมภาษณ์, 7 กรกฎาคม 2558) หรือการจัดเวทีเพื่อเผยแพร่ข้อมูลผลกระทบจากนิคมอุตสาหกรรมและรณรงค์ให้ประชาชนในพื้นที่ต่อต้าน อย่างไรก็ตามวิถีวาทกรรมเรื่องนิคมอุตสาหกรรมนี้ถูกใช้บ่อยครั้ง โดยเฉพาะในช่วงแรกของการเคลื่อนไหว เนื่องจากขบวนการมีข้อจำกัดในเรื่องความสามารถในการระดมมวลชนเข้าร่วม เพราะเป็นประเด็นที่ไม่อยู่ในความสนใจของชาวบ้านในพื้นที่ อย่างไรก็ตามวิถีปฏิบัติการของวาทกรรมนี้ทำให้ขบวนการสามารถระดมความร่วมมือจากเครือข่ายชาวบ้านที่ต่อสู้เรื่องสิ่งแวดล้อมจากพื้นที่อื่น เช่น ชาวบ้านในอำเภอสิชล จังหวัดนครศรีธรรมราช เครือข่ายภาคประชาชนจากจังหวัดประจวบคีรีขันธ์และจังหวัดระยอง เป็นต้น จึงจะเห็นได้ว่าขบวนการใช้วาทกรรมว่าด้วยเรื่องนิคมอุตสาหกรรมเป็นอีกหนึ่งวาทกรรมเพื่อลดทอนความชอบธรรมของนโยบายการพัฒนาพื้นที่ อันเป็นข้อได้เปรียบในการระดมแนวร่วมของขบวนการ

นอกจากนี้ ขบวนการยังดำเนินการตั้งคำถามกับนโยบายการพัฒนากระแสหลักด้วยการหยิบยกวาทกรรมการพัฒนาอย่างยั่งยืน ที่สารตั้งกล่าวถูกบรรจุอยู่ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ.2545-2549) เรื่อยมาจนถึงฉบับที่ 11 (พ.ศ.2555-2558) ขึ้นมาวิพากษ์กับนโยบายการพัฒนาที่มุ่งเน้นการสร้างเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ขบวนการได้ใช้วาทกรรมว่าด้วยเรื่อง “ความมั่นคงทางอาหาร” ซึ่งเป็นวาทกรรมที่อยู่บนฐานข้อมูลและความรู้เกี่ยวกับ “อ่าวทองคำ” ผสมรวมกับ “การปกป้องพื้นที่ผลิตอาหาร” กล่าวคือ ใน

เนื้อหาสาระของความเป็นอ่าวทองคำของทะเลบริเวณอ่าวท่าศาลา มุ่งเน้นความรู้ที่แสดงให้เห็นว่าทะเลท่าศาลาเป็นทะเลที่มีความอุดมสมบูรณ์ เป็นแหล่งเพาะพันธุ์สัตว์น้ำเศรษฐกิจกว่าร้อยชนิด สร้างรายได้ให้แก่ละชุมชนชายฝั่งมหาศาล ก่อให้เกิดการจ้างงานเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับสัตว์ทะเลไม่ต่ำกว่า 5,000 คน มีชาวประมงจากจังหวัดใกล้เคียง เช่น สตูล สงขลา และจังหวัดอื่นๆ เข้ามาทำประมงในบริเวณนี้อยู่เป็นประจำ ซึ่งผลผลิตทั้งหมดที่มีจุดเริ่มต้นจากอ่าวท่าศาลาถูกใช้เพื่อยังชีพคนในท้องถิ่น ในจังหวัดนครศรีธรรมราช และถูกส่งขายในพื้นที่อื่นๆ ในประเทศไทย และยังสามารถส่งออกไปขายในต่างประเทศ เช่น ฮองกง มาเลเซีย สิงคโปร์ อินโดนีเซีย จีน สหรัฐอเมริกา สหภาพยุโรป และอีกหลายประเทศทั่วโลก ซึ่งแสดงให้เห็นว่าความอุดมสมบูรณ์ของทะเลท่าศาลานี้มีความสำคัญในฐานะที่เป็นแหล่งผลิตอาหารของคนในพื้นที่ คนในประเทศไทย และของคนทั่วโลก จึงสมควรที่จะต้องปกป้องรักษาไว้

ปฏิบัติการเพื่อรองรับและยืนยันวาทกรรมเรื่องความมั่นคงทางอาหารนี้ ได้ใช้ประโยชน์จากการจัดกระทำข้อมูลที่ได้จากกระบวนการเอชไอเอชุมชนท่าศาลาอย่างเป็นระบบ และนำเสนอในรูปแบบเอกสารที่น่าอ่าน สวยงามและทันสมัย ประกอบด้วยเนื้อหาสำคัญหลายเรื่อง เช่น เส้นทางเศรษฐกิจชุมชนประมงชายฝั่งท่าศาลา-สิชล ฝั่งเศรษฐกิจชุมชนของบางหมู่บ้านในอำเภอท่าศาลาและอำเภอสิชล ผู้ประกอบการและการกระจายสินค้าชุมชน เป็นต้น ข้อมูลเหล่านี้ถูกนำเสนอ และสื่อสารในสังคมสาธารณะอยู่บ่อยครั้ง ทั้งในงานประชุมสัมมนาและเสวนาวิชาการ เช่น เวทีสัมมนาวิชาการเรื่อง "ระบบนิเวศและทรัพยากรในอ่าวท่าศาลา" 11 ธันวาคม 2555 ที่มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ งานจัดแสดงนิทรรศการและจำหน่ายสินค้าอย่างงานเทศกาลคนกินปลา ครั้งที่ 1 และ 2 เป็นต้น

จากที่กล่าวมา จะเห็นได้ว่าในปฏิบัติการเพื่อคัดค้านโครงการก่อสร้างท่าเทียบเรือ ขบวนการไม่สามารถผลิต/สร้างวาทกรรมเพียงเฉพาะเพื่อตอบโต้ในสนามการต่อสู้ของขบวนการกับบริษัทเจ้าของโครงการเท่านั้น แต่ยังคงมีวาทกรรมและภาคปฏิบัติการสำหรับการต่อสู้ต่อรอง และตอบโต้กับนโยบายการพัฒนาของรัฐด้วย เมื่อวิเคราะห์จากชุดข้อมูลความรู้ที่ขบวนการใช้ในการเคลื่อนไหวจะพบว่า วาทกรรมความมั่นคงทางอาหารที่ฝ่ายขบวนการหยิบยกขึ้นมาเพื่อตอบโต้กับวาทกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจมีสาระสำคัญในเรื่องการพัฒนาอย่างยั่งยืน ซึ่งขบวนการได้ใช้ปฏิบัติการต่อสู้เพื่อปกป้องพื้นที่ผลิตอาหารเพื่อยืนยันการขอกำหนดทิศทางการพัฒนาจากชุมชน ซึ่งเป็นการพัฒนาที่มีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตโดยเฉพาะกลุ่มอาชีพประมงพื้นบ้าน อีกทั้งยังเป็นการพัฒนาที่ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรทางทะเลอย่างรู้คุณค่าและมีมาตรการในการอนุรักษ์เพื่อคงไว้ซึ่งความอุดมสมบูรณ์ ในที่สุด บริษัทเจ้าของโครงการตัดสินใจยกเลิกโครงการในเดือนธันวาคม 2555 เนื่องจาก

*“เงื่อนไขเวลาที่ผ่านมามาก่อนข้างนานทำให้
ปัจจัยต่างๆ ที่เคยเป็นตัวแปรสำคัญในการพิจารณา
เปลี่ยนแปลงไป อาทิ ดันทุนการดำเนินการก่อสร้าง
โครงการที่เพิ่มสูงขึ้นมากจนไม่มีความคุ้มค่าเชิง
เศรษฐกิจหากจะดำเนินการต่อไป” (บริษัทเซฟรอน
ประเทศไทยสำรวจและผลิต จำกัด, 2555ข)*

อย่างไรก็ดี แม้ไม่อาจสรุปได้ชัดเจนว่า การต่อสู้ทางวาทกรรมของขบวนการเป็นเงื่อนไขสำคัญที่ส่งผลต่อการยุติโครงการหรือไม่ก็ตาม แต่การวิเคราะห์วาทกรรมและปฏิบัติการทางวาทกรรมของขบวนการที่ผ่านมาก็ชี้ให้เห็นว่า วาทกรรมและปฏิบัติการทางวาทกรรมที่

ขบวนการสร้างชิ้น ก็ส่งผลต่อการระดมทรัพยากร การแสวงหาแนวร่วม ทั้งในสนามวาทกรรมระดับพื้นที่และนโยบายระดับชาติอยู่ไม่น้อย

4. บทสรุป

หลังจากการทำความเข้าใจสาระสำคัญของแนวคิดเรื่องวาทกรรมและปฏิบัติการทางวาทกรรม ความเป็นมา สถานการณ์ความขัดแย้ง การประกอบสร้างเป็นขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมคัดค้านโครงการก่อสร้างท่าเรือ ตลอดจนการอธิบายถึงการต่อสู้ในเชิงวาทกรรมของขบวนการในสนามวาทกรรมที่หลากหลาย เนื้อหาในส่วนนี้จะชี้ให้เห็นบทสรุปว่าการต่อสู้ทางวาทกรรมนำไปสู่การสร้างพลังอำนาจและเพิ่มศักยภาพการต่อสู้ให้กับขบวนการได้อย่างไร อีกทั้งจะวิเคราะห์ให้เห็นว่าเมื่อมองผ่านมโนทัศน์เรื่องวาทกรรมและปฏิบัติการทางวาทกรรม ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมคัดค้านโครงการก่อสร้างท่าเทียบเรือภาคเอกชนเจ้าของโครงการ และภาครัฐ มีการต่อสู้เพื่อแย่งชิงความหมายและความชอบธรรมในการพัฒนากันอย่างไร และได้สร้างผลกระทบหรือการเปลี่ยนแปลงอย่างไรต่อขบวนการและสังคม

จากการศึกษาขบวนการคัดค้านโครงการก่อสร้างท่าเทียบเรือท่าบลกลาย อำเภотаศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช สามารถจำแนกการต่อสู้เชิงวาทกรรมที่นำไปสู่การสร้างพลังอำนาจและเพิ่มศักยภาพการต่อสู้ให้กับขบวนการได้ดังนี้

ประการแรก ทำให้เกิดการระดมทรัพยากรเข้าสู่ขบวนการ การต่อสู้ด้วยวาทกรรมสามารถทำให้ขบวนการเปิดพื้นที่การสื่อสารเพื่อระดมมวลชนได้มากขึ้น ในสนามการต่อสู้ทางวาทกรรมระหว่างขบวนการกับบริษัทเอกชนเจ้าของโครงการที่เกิดขึ้นในพื้นที่อำเภотаศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช วาทกรรมของขบวนการมีความสำคัญอย่างมากต่อการระดมมวลชนเข้าสู่ขบวนการ ตั้งแต่การต่อสู้ด้วยวาท

กรรมว่าด้วยนิคมอุตสาหกรรมที่เริ่มระดมผู้คน โดยเฉพาะชาวบ้านจากพื้นที่อื่นที่ได้รับผลกระทบจากนิคมอุตสาหกรรมเข้าสู่ขบวนการ นำมาซึ่งทรัพยากรที่เป็นองค์ความรู้เกี่ยวกับเรื่องสิ่งแวดล้อมและผลกระทบจากนิคมอุตสาหกรรม ตลอดทั้งความรู้เพื่อการจัดตั้ง ยุทธวิธี ยุทธศาสตร์การเคลื่อนไหวของขบวนการ ซึ่งเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการก่อเกิดขบวนการ

วาทกรรมเรื่อง “อ่าวทองคำ” ที่ผูกโยงกับการเป็น “แหล่งผลิตอาหาร” มีภาคปฏิบัติการที่ทำให้ขบวนการสามารถระดมทรัพยากรได้จากพื้นที่ที่หลากหลายมากขึ้น ทั้งในระดับท้องถิ่นที่ขบวนการสามารถระดมมวลชนผู้ยอมรับขบวนการ และเปลี่ยนให้เป็นผู้สนับสนุนขบวนการได้จำนวนมาก เนื่องจากผู้คนยอมรับและต่างก็เห็นร่วมกันตามสาระของวาทกรรมแล้ว นอกจากนี้ในระดับพื้นที่แล้ว “อ่าวทองคำ” ที่ถูกยกระดับการอธิบายโดยผสมรวมความรู้ในเชิงวิถีชีวิตและภูมิปัญญา เข้ากับความรู้ทางเศรษฐศาสตร์ วิทยาศาสตร์และความรู้เรื่องสิ่งแวดล้อม เพื่อเปิดพื้นที่การสื่อสารสู่สาธารณะ อาทิเช่น ในเวทีวิชาการเรื่อง “ความยุติธรรมเชิงนิเวศน์: กรณีศึกษาท่าศาลา” ที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และเวทีเรียนรู้เอชไอเอผ่านกรณีศึกษา (HIA Case Conference) กรณีศึกษาที่ 1 โครงการก่อสร้างท่าเรือและศูนย์สนับสนุนการปฏิบัติงานสำรวจและผลิตปิโตรเลียมในอ่าวไทย ของบริษัท เชฟรอนประเทศไทยสำรวจและผลิต จำกัด ที่ ตำบลกลาย อำเภوتاศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช ณ อาคารสุขภาพแห่งชาติ กระทรวงสาธารณสุข เป็นต้น เหล่านี้ล้วนเป็นปฏิบัติการที่สร้างการรับรู้สู่สังคมมากขึ้นกว่าการเคลื่อนไหวเฉพาะในพื้นที่

ประการที่สอง เป็นการปรับความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างชาวบ้าน บริษัทเจ้าของโครงการ และภาครัฐ กล่าวคือ แต่เดิมรัฐเป็นผู้

ผูกขาดการกำหนดนโยบายการพัฒนาพื้นที่ภาคใต้ เจ้าของโครงการเป็นผู้จัดจ้างให้ผู้เชี่ยวชาญมาจัดทำรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมและจัดกระบวนการตามที่กฎหมายกำหนด และชาวบ้านมีบทบาทในการเข้าร่วมในกิจกรรมที่กำหนดไว้ตามกฎหมายเท่านั้น แต่ในกรณีนี้ ด้วยบทบัญญัติในพระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ 2550 มาตรา 11 ซึ่งกำหนดว่า “บุคคลหรือคณะบุคคลมีสิทธิร้องขอให้มีการประเมินและมีสิทธิร่วม ในกระบวนการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพจากนโยบายสาธารณะ บุคคลหรือคณะบุคคลมีสิทธิได้รับรู้ข้อมูล คำชี้แจง และเหตุผลจากหน่วยงาน ของรัฐก่อนการอนุญาตหรือการดำเนินโครงการหรือกิจกรรมใดที่อาจมีผลกระทบต่อสุขภาพของตนหรือของชุมชนและแสดงความเห็นของตนในเรื่องดังกล่าว” ช่องทางดังกล่าวถือเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้ประเมินผลกระทบทางสุขภาพโดยชุมชนเอง หรืออาจกล่าวได้ว่าเป็นโอกาสทางการเมืองที่เปิดช่องทางให้ชาวบ้านได้มีพื้นที่ในการสร้างชุดข้อมูลความรู้ท้องถิ่นที่สามารถนำไปต่อรองทางนโยบายกับรัฐได้กล่าวอีกนัยหนึ่งคือการยกระดับสถานะเป็น “ผู้แต่ง” (author) ให้ชาวบ้านในขบวนการและให้สามารถเทียบเคียงกับสถานะของผู้จัดทำรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม เนื่องจากโดยทั่วไป เมื่อเปรียบเทียบระหว่างชาวบ้าน กับนักวิชาการ ฝ่ายหลังมักจะมีน้ำหนักมากกว่าในฐานะผู้จัดทำรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม กระบวนการจัดทำเอชไอเอชุมชน ซึ่งเป็นที่มาของวาทกรรม “อ่าวทองคำ” กลายเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญที่ยกสถานะให้ชาวบ้านมีสถานะเป็น “ผู้แต่ง” และมีสถานะที่จะไปคัดจ้างกับ “ผู้แต่ง” เดิมอย่างนักวิชาการผู้จัดทำรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมได้ ยิ่งไปกว่านั้น ความพยายามในการเสนอแนวทางการพัฒนาพื้นที่ที่เน้นการปกป้องพื้นที่ผลิตอาหารของขบวนการแทนที่การพัฒนาเศรษฐกิจด้วยการสร้างท่าเทียบเรือ ยังแสดงให้เห็นถึงความ

พยายามในการปรับเปลี่ยนสถานะของชาวบ้านจากผู้ที่ได้รับผลในการพัฒนาในแบบเดิม มาเป็นผู้กำหนดทิศทางการพัฒนาพื้นที่ของตนเองด้วย

จากประเด็นการต่อสู้ช่วงชิงความหมายหรือการให้คำอธิบายทะเลท่าศาลาระหว่างโครงการกับขบวนการ ชี้ให้เห็นความสำคัญของผู้แต่ง (the author) ต่อความสามารถในการช่วงชิงการให้ความหมาย ศุภชัย เจริญวงศ์ (2544: 16-17) อธิบายว่า ผู้แต่งในที่นี้ไม่ได้หมายถึงตัวบุคคล แต่หมายถึงกฎเกณฑ์ของวาทกรรมชุดหนึ่งๆ ที่เป็นต้นกำเนิดของความหมายที่วาทกรรมนั้นสื่อออกมา ซึ่งจากการศึกษากรณีนี้พบว่า กระบวนการการจัดทำเอชไอเอชุมชน ได้หล่อหลอมให้ “อ่าวทองคำ” กลายเป็นความรู้ชุดหนึ่งที่หนักแน่น มีข้อพิสูจน์ และเป็นที่เชื่อมั่นยอมรับของสมาชิกขบวนการ โดยเฉพาะกลุ่มประมงพื้นบ้านที่เป็นสมาชิกกลุ่มที่มีบทบาทอย่างมากในการสร้างความรู้ผ่านกระบวนการเอชไอเอชุมชน เนื่องจากเป็นผู้ที่จะได้รับผลกระทบโดยตรงทั้งต่อวิถีชีวิต และการประกอบอาชีพหากมีการก่อสร้างท่าเทียบเรือขึ้น

กระบวนการเอชไอเอชุมชนทำให้เกิดการรวบรวมข้อมูลจากประสบการณ์หรือภูมิปัญญาเดิมของชาวประมงพื้นบ้าน อาทิเช่น ความรู้เรื่องทิศทางการกระแสน้ำ เครื่องมือประมง บริเวณดินดอนที่อุดมสมบูรณ์ และการเก็บรวบรวมข้อมูลสถิติในแต่ละวัน อาทิ ชนิดสัตว์น้ำ พันธุ์ปลา และปริมาณที่จับได้ในแต่ละวัน เพื่อนำมาวิเคราะห์ และจัดทำเป็นชุดความรู้ ซึ่งชุดความรู้ที่ได้ถูกนำไปเผยแพร่ผ่านทางต่างๆ มากมาย ทั้งการจัดทำเป็นหนังสือ เอกสารตีพิมพ์ การนำเสนอในเวทีวิชาการ การเผยแพร่ทางสื่อโทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ งานเทศกาลประจำปี หรือแม้กระทั่งการเผยแพร่ผ่านการพูดคุยตามร้านน้ำชา เป็นต้น ความสัมพันธ์ที่เหนียวแน่นระหว่างชาวประมงพื้นบ้านกับความรู้

ภูมิปัญญาเกี่ยวกับทะเลและการทำประมงนี้ นำไปสู่ภาคปฏิบัติการทาง วาทกรรมของ “อ่าวทองคำ” ที่ยอมรับให้ชาวบ้านหรือชาวประมง พื้นบ้านเป็นผู้สื่อสารความรู้ในฐานะผู้เชี่ยวชาญที่คลุกคลีกับทะเลมาช้านาน และมีความสามารถในการยืนยันความหนักแน่นของข้อมูลและ สื่อสารความรู้ที่มีความเกี่ยวข้องพันกับชีวิตได้เป็นอย่างดี หรืออาจกล่าว ได้ว่าความรู้จากชาวบ้านก็มีสถานะเทียบเท่าหรืออาจอยู่ในตำแหน่งที่ อาจได้เปรียบกว่าความรู้ของนักวิชาการผู้ศึกษารายงานประเมินผล กระทบสิ่งแวดล้อมของโครงการ ในการสร้างความเห็นพ้องและการรับรู้ ร่วมกันของสังคม

ภายใต้การวิเคราะห์การต่อสู้ของขบวนการเคลื่อนไหวทาง สังคมคัดค้านโครงการก่อสร้างท่าเทียบเรือผ่านมโนทัศน์เรื่องวาทกรรม และปฏิบัติการทางวาทกรรมในพื้นที่แห่งการต่อสู้ขับเคลื่อนเพื่อแย่งชิง ความหมายและความชอบธรรมในการพัฒนาของขบวนการเคลื่อนไหว ทางสังคม ภาคเอกชนเจ้าของโครงการ และภาครัฐพบว่า ในขณะที่ ภาคเอกชนเจ้าของโครงการยืนยันความชอบธรรมในการพัฒนาผ่านการ จัดกระบวนการมีส่วนร่วมและการประเมินผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมซึ่ง สอดคล้องตามข้อกำหนดตามกฎหมายนั้น ขบวนการไม่เพียงแต่ท้าทาย และลดทอนความชอบธรรมในกระบวนการดำเนินงานของเจ้าของ โครงการ แต่ยังพยายามช่วงชิงความหมายของ “การพัฒนา” ในพื้นที่ กลับมาด้วยปฏิบัติการผลิตซ้ำและต่อยอดความหมายของข้อมูล ความรู้ และชุดวาทกรรม ไม่ว่าจะเป็นเรื่องผลกระทบจากนิคมอุตสาหกรรม หรือผลกระทบจากโครงการ ตลอดช่วงระยะเวลาการคัดค้านโครงการ (2549-2556) จากปฏิบัติการหลายรูปแบบ ทั้งการจัดเวทีเผยแพร่ ความรู้ ทั้งเวทีสัมมนาวิชาการ การประชุมย่อย หรือการพบปะตามร้าน น้ำชา มีการจัดทำและเผยแพร่สื่อวัฒนธรรม ในการสร้างการรับรู้สู่ สาธารณะ มีผลต่อการสร้างผู้ยอมรับและผู้สนับสนุนขบวนการ ทั้งนี้

การผลิตซ้ำและตอกย้ำความหมายยังได้เกิดขึ้นในกระบวนการเอชไอเอด ชุมชนและเป็นผลดีต่อขบวนการในด้านการสร้างจิตสำนึกร่วมในการ ต่อสู้ของขบวนการ กล่าวคือ การที่สมาชิกขบวนการโดยเฉพาะกลุ่ม ประมงพื้นบ้านได้คลุกคลีกับกระบวนการเอชไอเอดชุมชนเป็นเวลาหลาย เดือน มีการเก็บข้อมูลจากการพบปะ การจัดประชุมกลุ่มย่อย และการ พุดคุยหลายครั้ง ล้วนเป็นปัจจัยสำคัญที่สร้างแรงกระตุ้นในการเข้าร่วม การเคลื่อนไหว อีกทั้ง ข้อเสนอที่ได้จากการศึกษาเอชไอเอดชุมชนที่ สังเคราะห์ได้เป็นข้อมูลความรู้เกี่ยวกับประมงพื้นบ้านหลายชุด เช่น ดิน ดอน ระบบนิเวศเฉพาะ เป็นต้น จากกระบวนการนี้ได้ส่งสมให้สมาชิก ขบวนการโดยเฉพาะกลุ่มชาวประมงพื้นบ้านเกิดคิดเชื่อมโยงวิถีชีวิตกับ เศรษฐกิจของภาคประมง ทำให้เกิดความภาคภูมิใจในอาชีพ ภูมิปัญญา ความรู้จากประสบการณ์หรือความรู้ที่มีมาแต่เดิม และตระหนักถึง ความสำคัญ และเห็นคุณค่าของอาชีพประมงชายฝั่งจนเกิดความรู้สึก หวงแหน อยากปกป้องรักษาไว้ ซึ่งความรู้สึกที่เกิดจากการสร้างชุด ความรู้ผ่านกระบวนการเอชไอเอดชุมชนเหล่านี้เป็นประโยชน์ต่อ ขบวนการ เพราะสามารถสร้างจิตสำนึกของการต่อสู้และคงไว้ซึ่ง แรงจูงใจในการเคลื่อนไหวของสมาชิกได้ตลอดการเคลื่อนไหว

บทสรุปข้างต้น แสดงให้เห็นถึงคุณูปการของการต่อสู้เชิงวาท กรรมและปฏิบัติการทางวาทกรรมต่อการระดมทรัพยากร และการสร้าง ความชอบธรรมให้ขบวนการ อย่างไรก็ตาม ในความเป็นจริง การต่อสู้ของ ชาวบ้านกับโครงการพัฒนาขนาดใหญ่ มิได้มีแต่การต่อสู้เชิงวาทกรรม เท่านั้น การเก็บข้อมูลในพื้นที่แสดงให้เห็นว่า ก่อนที่ขบวนการจะใช้ ยุทธวิธีการต่อสู้ด้วยวาทกรรม ผู้นำการคัดค้านโครงการเองก็ประสบกับ การถูกคุกคามข่มขู่ไม่ต่างจากแกนนำคัดค้านโครงการอื่นๆ หรือแม้แต่ ในการจัดเวทีการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนตามแนวทางการ ประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม กลุ่มผู้คัดค้านโครงการ ก็ถูกขัดขวาง

ไม่ให้เข้าร่วมกระบวนการอีกด้วย ในขณะเดียวกัน นอกเหนือจากการต่อสู้ด้วยองค์ความรู้หรือปฏิบัติการทางวาทกรรมดังที่กล่าวมา ขบวนการก็มียุทธวิธีในการคัดค้านโครงการด้วยวิธีการอื่นๆ ด้วยเช่นกัน ไม่ว่าจะเป็นการปิดถนน การชุมนุมประท้วง และแม้แต่การควบรวมขบวนการคัดค้านท่าเรือกับโรงไฟฟ้าถ่านหินเพื่อขยายแนวร่วมของโครงการ กล่าวอีกนัยหนึ่ง การวิเคราะห์วาทกรรมให้ความสำคัญกับการต่อสู้ด้วยวาทกรรมอันเป็น soft power แต่ยังไม่สามารถอธิบายการปะทะกันระหว่างการต่อสู้วาทกรรมกับอำนาจแบบอื่นได้ชัดเจน

ท้ายที่สุด แม้ว่าการประกาศยุติโครงการก่อสร้างท่าเทียบเรือจะดูเหมือนเป็นชัยชนะของขบวนการ แต่เนื่องจากการต่อสู้ของขบวนการเกิดขึ้นในระยะเวลาอันยาวนาน ตลอดระยะเวลาการต่อสู้ ขบวนการมีความจำเป็นต้องปรับตัวด้วยปัญหาอุปสรรคภายในหลายครั้ง ดังตัวอย่างเช่น กระบวนการเอชไอเอชุมชนในระยะแรก ก็ไม่สามารถสร้างองค์ความรู้เพื่อยกระดับโครงการการต่อสู้ของขบวนการได้มากนัก ทำให้ขบวนการต้องปรับตัวและหาแนวทางการเคลื่อนไหวแบบใหม่ๆ บทเรียนการต่อสู้ของขบวนการคัดค้านท่าเทียบเรือจึงแสดงให้เห็นว่าการต่อสู้ด้วยวาทกรรมเป็นเพียงส่วนหนึ่งในความสำเร็จของขบวนการ แต่ชัยชนะของขบวนการมาจากผลรวมของการเคลื่อนไหวทั้งหมด

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

- กนกศักดิ์ แก้วเทพ. (2526). บทวิเคราะห์สหพันธ์ชาวนาชาวไร่แห่งประเทศไทย: การเคลื่อนไหวของชาวนาไทยยุคประชาธิปไตยเบกบาน. วารสารเศรษฐศาสตร์การเมือง 2, 4 (เม.ย.-มิ.ย. 2526): 1-44.
- กิติพร ใจบุญ. (2538). ความจริงในเรื่องเชื่อน : บทศึกษาการปฏิบัติการทางวาทกรรมในสังคมไทย ตั้งแต่ พ.ศ. 2490-2537. วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต , มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- กิติมา ขุนทอง. (2555). ปฏิบัติการช่วงชิงความรู้เรื่องพลังงานจากถ่านหิน: กรณีศึกษาโครงการพัฒนาเหมืองถ่านหินเวียงแหงอำเภอเวียงแหง จังหวัดเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต สาขาการพัฒนาสังคม คณะศิลปศาสตร์, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ชาติรี เพ็ญศรี. (2543). วาทกรรมการพัฒนาของประเทศไทย : พ.ศ. 2504-2539. วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต คณะรัฐศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. (2542). วาทกรรมการพัฒนา : อำนาจความรู้ ความจริง เอกลักษณะและความเป็นอื่น. กรุงเทพฯ: ศูนย์วิจัยและผลิตตำรา มหาวิทยาลัยเกริก.
- ธีรยุทธ บุญมี. (2551). มิเชล ฟูโกต์ (*Michel Foucault*). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์วิภาษา.

บริษัท เชฟรอนประเทศไทยสำรวจและผลิต จำกัด. (2555ก). รายงานการวิเคราะห์ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมสำหรับโครงการหรือกิจการที่อาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อชุมชนอย่างรุนแรงทั้งทางด้านคุณภาพสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรและสุขภาพ (รายงานฉบับสมบูรณ์ เล่มที่ 1/4).

บริษัทเชฟรอนประเทศไทยสำรวจและผลิต จำกัด. (2555ข). เชฟรอนระงับโครงการก่อสร้างศูนย์สนับสนุนการปฏิบัติงานในอ่าวไทยที่นครศรีธรรมราช (ออนไลน์). เข้าถึงจาก <http://www.chevronthailand.com/publication/news/2012/51.asp> (เข้าถึงเมื่อ 29 เมษายน 2558)

ปกรณ์ พึ่งเนตร. (มปป). แกะรอยนโยบายสาธารณะ เขาเทิร์น ซีบอร์ด.

ประภาส ปันตบแต่ง. (2540). การเมืองของขบวนการชาวบ้านด้านสิ่งแวดล้อมในสังคมไทย. ปริญญาคุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ประภาส ปันตบแต่ง. (2552). กรอบการวิเคราะห์การเมืองแบบทฤษฎีขบวนการทางสังคม. เชียงใหม่: มูลนิธิไฮน์ริค เบิลล์ สำนักงานภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้.

ประสิทธิ์ชัย หนูนวล. (2555). ก่อนแผ่นดินจะกลายเป็นอื่น: ศูนย์ประสานงานการพัฒนาระบบและกลไกการประเมินผลกระทบต่อสุขภาพ สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ.

ผาสุก พงษ์ไพจิตร และคณะ. (2545). วิถีชีวิต การต่อสู้ ขบวนการประชาชนร่วมสมัย. เชียงใหม่: สำนักพิมพ์ตรีสิวิน.

มณีมัย ทองอยู่. (2557). **แนวคิดทฤษฎีสังคมวิทยาว่าด้วยขบวนการทางสังคม**. ขอนแก่น: ศูนย์วิจัยพหุลักษณะสังคมลุ่มน้ำโขง. มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

วิพุธ พูลเจริญ. (มปป). **กรอบการทบทวนหลักเกณฑ์และวิธีการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพที่เกิดจากนโยบายสาธารณะ**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : http://www.thia.in.th/uploads/HIA_2.pdf [12 กรกฎาคม 2558].

วิรุฬห์ กัง ชาติ. (2546). **ปลายทางวาทกรรมการพัฒนา**. กรุงเทพฯ: บริษัทโปรโตไทป์ จำกัด.

ศิริพร ศรีสินธุ์โร. (2542). **ปฏิบัติการทางวาทกรรมของชาวบ้าน : กรณีศึกษา "ปาตามกุดเป่ง"**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ศุภชัย เจริญวงศ์. (2544). **ถอดรหัสการพัฒนา**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เดือนตุลา.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2554). **รายงานการศึกษา เรื่อง การพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลภาคใต้**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: http://www.nesdb.go.th/ewt_w3c/ewt_dl_link.php?nid=2647 [12 กรกฎาคม 2558].

สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. (2550). **รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550**. กรุงเทพฯ: สำนักการพิมพ์ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร.

อภิญา เพื่องฟูสกุล. (2546). **อัตลักษณ์**. โรงพิมพ์ไทเกอร์ ปรินตติ้ง:
คณะกรรมการสภาวิจัยแห่งชาติ สาขาสังคมวิทยา สำนักงาน
คณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.

สัมภาษณ์

ปัญญาชนท้องถิ่นคนหนึ่ง. สัมภาษณ์. 4 กรกฎาคม 2556.

ปัญญาชนอิสระคนหนึ่ง. สัมภาษณ์. 7 กรกฎาคม 2558.